

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Павлик О. А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
« _____ » _____ 2024 р.

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ПНПм-23
ступеня вищої освіти магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
Ляшенко Олександр Володимирівни

Керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Онищенко І. В.

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS _____ Кількість балів _____
Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)
_____
(підпис) (прізвище, ініціали)
_____
(підпис) (прізвище, ініціали)
_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Ляшенко Олександра Володимирівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	10
1.1. Національно-патріотичне виховання молодших школярів як складова освітнього процесу Нової української школи.....	10
1.2. Можливості і ресурси проєктних технологій у формуванні патріотичних почуттів молодших школярів.....	19
1.3. Педагогічні умови формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності	27
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	38
2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці Нової української школи.....	38
2.2. Визначення рівня сформованості патріотичних почуттів молодших школярів.....	45
2.3. Експериментальна методика формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності	65
2.4. Результати дослідно-експериментальної роботи.....	82
Висновки до розділу 2.....	87
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	92
ДОДАТКИ	100
Додаток А.....	100
Додаток Б.....	101
Додаток В.....	103
Додаток Г.....	105
Додаток Д.....	107

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах, коли Україна переживає складний період повномасштабної війни, особливого значення набуває виховання патріотичних почуттів у молодших школярів. Патріотизм можна розуміти як беззаперечну любов до своєї Батьківщини, повагу до її історії, культури та народу. Він є фундаментом для формування свідомого громадянина, який цінує минуле своєї країни, готовий захистити її незалежність і брати участь у її розвитку. Таким чином, виховання громадянина-патріота, інтелектуально розвивальної, духовно зрілої та морально стійкої особистості, здатної долати життєві виклики, є актуальним завданням сьогодення.

У 2022 році Міністерство освіти і науки України затвердило Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України та план заходів щодо її реалізації до 2025 року. Документ визначає основні напрями роботи освітніх закладів, спрямовані на формування нового покоління громадян-патріотів, які діють відповідно до національних і європейських цінностей. У Концепції підкреслено, що метою національно-патріотичного виховання постає становлення самодостатнього громадянина-патріота України, демократа, гуманіста, здатного до виконання громадянських та конституційних обов'язків, вшанування духовних й культурних здобутків українського народу. Також наголошується, що виховання патріотизму у молодших школярів має спиратися на духовно-моральні засади, враховувати вікові особливості дітей, сензитивні періоди їх розвитку та особистісні характеристики [42, с. 295].

Видатними діячами української педагогіки Г. Ващенком, О. Вишневським, С. Русовою, Г. Сковородою, В. Сухомлинським, К. Ушинським та іншими була приділена особлива увага вихованню патріотизму серед дітей та молоді. Вони наголошували, що патріотизм є

ключовою основою для становлення цілісної особистості, здатної захистити свою державу.

Сьогодні національно-патріотичне виховання стає ще більш актуальним. Російська агресія проти України наочно показала, що любов до рідної землі є важливою складовою цінностей українського народу.

Проблема національно-патріотичного виховання розкрита в працях таких сучасних дослідників, як І. Бех, І. Гладун, С. Грищенко, Д. Єфімов, А. Загородня, І. Іванюк, О. Ілішова, М. Качур, В. Киричок, Л. Крицька, І. Кузьменко, Н. Макогончук, В. Марковець, О. Марченко, В. Поплужний, Н. Усенко, Г. Федорова, О. Яремчук, І. Яценко та ін. Вчені стверджують, що національно-патріотичне виховання сприяє усвідомленню молоддю своєї належності до українського народу, формуванню поваги до історії та культури України, а також готовності відстоювати її незалежність.

Виховання патріотичних почуттів у молодших школярів має реалізовуватися комплексно, із застосуванням різноманітних методів і підходів. Одним із дієвих засобів у цьому процесі є використання проєктних технологій, які являють собою навчальну систему, яка стимулює активну та творчу діяльність учнів.

Теоретичні засади проєктної діяльності обґрунтовані відомими науковцями Л. Андрусенко, Н. Бібік, Н. Волошиною, С. Гончаренком, О. Єременко, О. Коваленком, Н. Лисенко, Ю. Павленком, О. Пехотою, Є. Полатом, О. Савченко, Г. Селевком та ін. У наукових дослідженнях і педагогічній практиці проєктна діяльність переважно вивчається та розробляється на рівні впровадження її в освітній процес. Зокрема, Т. Башинською, Л. Коваль, О. Онопрієнко, О. Савченко, В. Тименком були розроблені методичні рекомендації щодо організації проєктної діяльності в початковій школі. Особливу увагу слід звернути на наукові роботи останніх років О. Коберника та Т. Подобедової, де відображено суть проєктної діяльності та умови її впровадження в освітній процес початкової школи.

Переваги методу проєктної діяльності у початковій освіті важко переоцінити. Це обумовлено тим, що цей метод базується на принципах гуманістичної та дитиноцентричної педагогіки, центральне місце якої займає дитина з її інтересами, потребами та індивідуальними особливостями. Основними завданнями цієї методики є формування в учнів уміння самостійно навчатися впродовж всього життя, постійно прагнути до самовдосконалення та практичного застосування знань у реальному житті.

Отже, у сучасних умовах проблема національно-патріотичного виховання молодших школярів засобами проєктної діяльності є актуальною і потребує детального вивчення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему роботи з формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності.

Завдання дослідження. Відповідно до мети дослідження було окреслено такі завдання:

- 1) здійснити аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми;
- 2) розкрити можливості і ресурси проєктних технологій у формуванні патріотичних почуттів молодших школярів;
- 3) обґрунтувати педагогічні умови формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності;
- 4) проаналізувати перспективний педагогічний досвід формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності;
- 5) розробити дослідно-експериментальну програму формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності.

Об'єкт дослідження – процес формування патріотичних почуттів молодших школярів.

Предмет дослідження – система роботи з формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності.

Гіпотеза дослідження. Було сформульовано припущення, що формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності буде ефективним за таких умов:

- 1) урахування вікових особливостей та індивідуального соціального життєвого досвіду учнів початкової школи;
- 2) наповнення освітнього процесу національно-патріотичним змістом;
- 3) забезпечення активної міжособистісної взаємодії всіх учасників проєктної діяльності;
- 4) суспільна значимість проєктів та її усвідомлення здобувачами освіти.

З метою розв'язання сформульованих завдань було використано такі **методи дослідження**: теоретичні – аналіз і синтез, індукція і дедукція, класифікація, узагальнення і систематизація; емпіричні – вивчення педагогічного досвіду, спостереження, анкетування, тестування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); статистичні – методи математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. Експеримент проводився на базі Криворізької гімназії № 15 ім. М. Решетняка. В експерименті взяли участь учні четвертих класів.

Практична значимість роботи. Результати дослідження можуть бути використані вчителями початкової школи для формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності. Основні положення роботи можуть бути реалізовані у професійній діяльності автора кваліфікаційної роботи та/або використані для подальшого написання наукових робіт з досліджуваної теми.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було апробовано на таких конференціях:

- 1) Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистість та освіта в умовах сучасних соціокультурних викликів: ціннісно-світоглядні та науково-методичні аспекти» (м. Дніпро, КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР, 22 лютого 2024 р.);

2) VI Регіональна науково-практична конференція (м. Нікополь, КЗ «Нікопольський фаховий педагогічний коледж «ДОР», 29 лютого 2024 р.);

3) III Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Освіта XXI століття: аксіологічний вимір» (м. Нікополь, КЗ «Нікопольський фаховий педагогічний коледж «ДОР», 24 травня 2024 р.);

4) IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Світ дидактики: дидактика в сучасному світі» (м. Київ, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, 29-30 жовтня 2024 р.).

Досліджувану тему розкрито в таких публікаціях:

1. Ляшенко О. В., Онищенко І. В. Формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної технології. *Оновлення моделі інтегральних компетентностей в контексті досягнення цілей сталого розвитку*: збірник матеріалів VI Регіональної науково-практичної конференції (м. Нікополь, 29 лютого 2024 року). Нікополь: Навчально-методичний кабінет, 2024. С. 111–116.

2. Ляшенко О. В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів у сучасній українській школі: виклики та перспективи. *Освіта XXI століття: аксіологічний вимір*: збірник матеріалів III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Нікополь, 24 травня 2024 року). Нікополь: Навчально-методичний кабінет, 2024. С. 82–84.

3. Ляшенко О. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами проєктної діяльності. *Актуальні питання теорії і практики початкового навчання*: збірник наукових праць студентів. Кривий Ріг: КДПУ, 2022. Вип. 15. С. 89–95.

4. Ляшенко О. Едукаційна форма навчання: інноваційні моделі змішаного навчання. *Актуальні питання теорії і практики початкового навчання*: збірник наукових праць студентів. Кривий Ріг: КДПУ, 2024. № 17. С. 75–79.

5. Ляшенко О. В., Онищенко І. В. Формування патріотичних почуттів молодших школярів на уроках української мови засобами проєктної

діяльності. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 29-30 жовтня 2024р. / за наук. ред. О. Топузова, О. Малихіна. Київ: Вид-во «Людмила», 2024. С. 300–303.

6. Онищенко І. В., Ляшенко О. В. Формування патріотичних почуттів здобувачів початкової освіти засобами проєктної діяльності: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг: КДПУ, 2024. 108 с.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, супроводжуваних висновками, загальних висновків, списку використаної літератури (97 позицій), 5 додатків. Повний обсяг роботи – 108 сторінок, з яких 91 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Національно-патріотичне виховання молодших школярів як складова освітнього процесу Нової української школи

В умовах реформування системи освіти, повномасштабної війни росії проти України одним із важливих напрямів роботи з молодшими школярами є національно-патріотичне виховання. Національно-патріотичне виховання є фундаментальним процесом, який визначає майбутнє нашої держави. Від того, як ми виховуємо молодь, залежить її готовність захищати свою країну, розвивати її культуру та традиції. Тому теоретичне обґрунтування і практична реалізація патріотичного виховання є одними з найважливіших завдань сучасної освіти та державної політики.

Питання національно-патріотичного виховання завжди було в центрі уваги філософів, педагогів та істориків. Ще Платон підкреслював пріоритет любові до батьківщини над сімейними узами. Далі цю ідею розвивали такі мислителі, як Ю. Крижанич, Н. Макіавеллі, Ж. Руссо та І. Фіхте. В українській філософській думці проблема патріотизму детально розглядалася І. Огієнком, С. Русовою, Г. Сковородою, В. Сухомлинським, К. Ушинським та іншими видатними мислителями. Їхні праці містять глибокий аналіз сутності патріотизму та його ролі у формуванні особистості.

Сучасні дослідження, зокрема роботи П. Кононенка, В. Кузя, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, П. Щербаня, К. Черної та інших науковців, надають нові погляди на процес національно-патріотичного виховання. Автори цих праць переконані, що глибоке розуміння історії України, її культурних надбань і духовних цінностей є ключовим фактором для формування патріотично свідомої особистості. Тільки за таких умов можна

зберегти історичну пам'ять, зміцнити національну самосвідомість та сприяти розвитку України як незалежної європейської держави.

Аналіз наукових праць чітко демонструє, що поняття патріотизму завжди було одним з найважливіших у педагогіці, оскільки саме воно лежить в основі формування повноцінного громадянина та здорового суспільства.

Серед українських науковців, які досліджували поняття «патріотизм», немає одностайного розуміння цього терміну, хоча у деяких аспектах їхні думки збігаються. Слово «патріот» (patriotes) у перекладі з грецької означає «земляк, співвітчизник» [33].

За визначенням відомого українського педагога С. Гончаренка, патріотизм – це не просто почуття, а цілий комплекс емоцій, переконань та дій, спрямованих на свою Батьківщину. Це глибоке почуття любові до рідної землі, поваги до свого народу та його досягнень, а також готовність відстоювати інтереси своєї країни. Патріотизм не є статичним поняттям, він формується протягом усього життя людини і проявляється в її активній життєвій позиції, участі в суспільному житті та прагненні до розвитку своєї країни[24].

На думку Н. Волкової, формування повноцінного громадянина – це складний процес, який охоплює широкий спектр якостей. Окрім патріотизму, важливими складовими є:

Таблиця 1.1.

Складові формування повноцінного громадянина за Н. Волковою

Національна самосвідомість	розуміння своєї належності до певного народу, знання історії, культури та традицій своєї країни.
Міжетнічна толерантність	повага до інших культур та національностей, уміння будувати конструктивні відносини з представниками різних етносів.
Планетарна свідомість	усвідомлення своєї ролі в глобальному світі, відповідальність за стан планети.
Правова свідомість	знання своїх прав і обов'язків, повага до закону.
Політична культура	розуміння механізмів функціонування держави, участь у громадському житті.
Екологічна свідомість	турбота про довкілля, відповідальне ставлення до природних ресурсів.
Моральні цінності	розвиток таких якостей, як чесність, справедливість, доброта, відповідальність.
Культурна поведінка	дотримання норм і правил поведінки, характерних для певної культури.

Патріотизм, за словами дослідниці, – це не просто любов до своєї країни, а глибоке громадянське почуття, яке передбачає активну участь у житті суспільства, турботу про майбутнє свого народу та готовність захищати його інтереси [20].

За визначенням І. Бега та К. Чорної, патріотизм – це комплексне почуття, що охоплює не лише любов до рідної землі та народу, а й активну громадянську позицію. Патріот – це людина, яка дбає про добробут своєї країни, прагне її розвитку та процвітання, готова відстоювати її інтереси і захищати її суверенітет. Патріотизм – це не пасивне почуття, а дієва сила, яка спонукає людину до конкретних дій на благо Батьківщини [6].

За О. Савченко, патріотизм і громадянськість – це нерозривні поняття, особливо в контексті початкової освіти. Вона стверджує, що формуючи в дітях почуття приналежності до української спільноти, ми одночасно виховуємо в них відповідальних громадян, здатних діяти на благо своєї країни. За концепцією педагогині, патріотичне виховання в початковій школі має бути спрямоване на розвиток у дітей практичних навичок взаємодії в колективі, почуття відповідальності та бажання брати участь у житті своєї громади [75].

Молодший шкільний вік – це найкращий час для закладання основ патріотичного виховання. Саме в цей період дитина особливо чутлива до всього нового і цікавого, легко засвоює знання та формує свої цінності. Формування любові до Батьківщини, поваги до її історії та культури, розвиток національної свідомості – все це є невід’ємною частиною виховного процесу. Крім того, важливо розвивати в дитині такі моральні якості, як доброта, милосердя, толерантність, які є основою для формування гармонійної особистості.

Патріотичне виховання – це багатогранний процес, який охоплює всі сфери життя школяра: навчання, гру, працю, спорт та громадську діяльність. Учителі використовують різноманітні методи, щоб закласти в учнів любов до Батьківщини. Вони розповідають про історію України, її культуру, традиції, вивчають рідну мову, організують екскурсії до історичних місць. Для

формування почуття патріотизму використовують різноманітні засоби: пісні, казки, легенди, народні звичаї. Головна мета цього процесу – виховати людину, яка любить свою країну, поважає її історію і готова відстоювати її інтереси. Починається все з розуміння того, що таке Батьківщина і чому вона є цінною.

Складність цього явища породжує різноманітність думок. Важливо уточнити природу та зміст поняття патріотизму, оскільки успішність патріотичного виховання залежить від чіткого визначення основних понять та принципів. Розуміння патріотизму як морального почуття не повністю розкриває його сутність, адже моральні почуття відображають внутрішнє сприйняття людиною свого ставлення до навколишнього світу, вчинків, дій та норм відповідальності. Патріотизм же включає особисте ставлення до Батьківщини та усвідомлення свого обов'язку перед нею.

Поняття «патріотизм» потребує більш глибокого розкриття, оскільки від чіткого розуміння його суті залежить успішність патріотичного виховання. Хоча патріотизм часто пов'язують з моральними почуттями, це лише одна зі складових. Моральні почуття відображають загальне ставлення людини до світу, тоді як патріотизм стосується конкретної приналежності до своєї країни. Патріотизм передбачає не лише емоційне переживання любові до Батьківщини, але й усвідомлення своїх обов'язків перед нею та активну участь у її житті.

У працях українських діячів діаспори, таких як В. Янів, знаходимо глибокий аналіз проблем патріотичного виховання. Зокрема, учений наголошував на необхідності формувати в школярів патріотичні почуття та громадянську свідомість, уникаючи при цьому будь-яких ідеологічних чи політичних маніпуляцій [91].

Г. Ващенко вважав, що патріотизм – це не просто любов до Батьківщини, а комплекс цінностей і прагнень, які формують особистість громадянина. За його переконанням, справжній патріот – це людина, яка:

- відстоює незалежність України та вірить у її майбутнє;

- об'єднує зусилля з іншими українцями для спільного розвитку країни;
- прагне справедливої та демократичної держави, де поважаються права кожної людини;
- бажає бачити Україну процвітаючою країною з високим рівнем життя для всіх громадян;
- цінує духовні цінності українського народу та розвиває їх;
- дотримується високих моральних принципів;
- веде здоровий спосіб життя [15].

За Г. Ващенком, виховання молодого покоління має бути спрямоване на формування глибокої поваги до Батьківщини. Він виділяє три рівні патріотизму: природний, несвідомий і свідомий. Перший виникає з дитинства, коли людина оточена рідною природою, сім'єю, культурою і мовою. Ця початкова прихильність до своєї землі, хоча й не усвідомлюється повною мірою, є міцною основою для розвитку справжнього, свідомого патріотизму [15].

За словами Г. Ващенка, справжній патріотизм – це не просто любов до своєї країни, а активна участь у її житті. Патріот – це не пасивний спостерігач, а діяч, який прагне покращити свою країну. Він не лише любить свою Батьківщину, але й готовий захищати її честь і інтереси, як словом, так і ділом. Відомий педагог підкреслював, що патріотизм – це не лише почуття, а й свідоме виконання свого громадянського обов'язку. Кожна людина, на його думку, має свою місію в житті, а патріот повинен спрямувати всі свої сили на її реалізацію заради блага своєї країни. Найвищим проявом патріотизму Ващенко вважав готовність до самопожертви заради Батьківщини [16].

А. Макаренко надавав вихованню патріотизму надзвичайно важливого значення. Він був переконаний, що кожен аспект виховного процесу повинен бути пронизаний духом патріотизму. Для відомого педагога патріотизм – це не просто любов до Батьківщини, а комплексний розвиток особистості, який формує в людині такі якості, як відповідальність, взаємодопомога, прагнення

до самовдосконалення. Він вважав, що саме такі якості необхідні для того, щоб стати справжнім творцем і будувати краще майбутнє для своєї країни [51].

Сучасна школа має зберегти спадщину А. Макаренка і продовжувати виховувати підростаюче покоління на засадах патріотизму, чесності та працьовитості. Участь у спільних проєктах, виробнича практика та формування колективу – це ефективні інструменти для розвитку цих важливих якостей у школярів.

Ю. Руденко зазначає, що відсутність систематичного підходу до патріотичного виховання призводить до серйозних наслідків. Зокрема, молодь починає забувати про гуманні цінності, втрачає повагу до своєї історії та культури. Це, в свою чергу, сприяє поширенню таких негативних явищ, як денаціоналізація, деморалізація та духовна спустошеність [72].

Авторка підкреслює, що формування патріотичних почуттів у дитини – це процес, який починається з раннього дитинства. Якщо у молодшому шкільному віці не створити передумови для формування в дитини любові до рідної землі, розуміння історії та культури свого народу, то в подальшому буде набагато складніше виховати в ній справжнього патріота. Діти, які не відчують зв'язку зі своїм народом, можуть відчувати себе менш вартісними, втрачати інтерес до рідної мови та культури. У найгіршому випадку, вони можуть навіть зрадити свою країну, керуючись лише прагматичними інтересами.

Л. Костенко окреслює негативні прояви у формуванні меншовартості, підкреслюючи, що українців притісняли через фізичне знищення, духовну експропріацію, генетичні мутації та цілеспрямоване перемішування народів. Внаслідок цього українці втратили історичну пам'ять та якісні риси національного генотипу. Українців, як націю, зневажали століттями, їм приписували тупість, націоналізм та антисемітизм. Незважаючи на всі труднощі, українська нація вистояла і потребує тих, хто дослідить її історію, культуру та генетику, хто розповість про неї світу через літературу та мистецтво [45].

Погляди Л. Костенко поділяє В. Постовий, який вважає, що патріотичне виховання є особливо важливим через те, що українська нація постійно знаходилась в колоніальних умовах, де приналежність до нашої народності піддавалась духовній, громадянській та моральній девальвації, а українці на своїх землях зазнавали русифікації, колонізації та інших форм денационалізації [26].

В. Постовий стверджує, що патріотизм – це не просто абстрактне поняття, а комплексний феномен, який формується в нас з дитинства завдяки впливу сім'ї та школи. Він підкреслює, що патріотизм – це не лише знання історії чи географії, а й глибокі емоційні переживання, пов'язані з любов'ю до своєї Батьківщини. Ці почуття проявляються в наших вчинках, ставленні до інших людей і формують наш характер. За словами В. Постового, духовним фундаментом патріотизму є наша культура – мова, звичаї, традиції, які передаються з покоління в покоління [26].

Т. Гавлітіна розглядає національно-патріотичне виховання школярів як цілеспрямований процес, який не просто передає знання про історію та культуру України, а й мотивує молодь до активної участі в житті суспільства. Вона підкреслює, що цей процес формує в учнів глибоку повагу до своєї країни, відповідальність перед суспільством та розуміння власної ролі в розвитку держави [21].

За словами Т. Гавлітіної, національно-патріотичне виховання має на меті не просто засіяти в душах дітей любов до Батьківщини, а й спонукати їх до активної громадянської позиції. Це означає, що молодь має не лише усвідомлювати свою приналежність до української нації та її цінності, а й вчитися критично мислити, аналізувати суспільні процеси та приймати обґрунтовані рішення. Таким чином, патріотизм проявляється не лише в словах, а й у конкретних діях, спрямованих на розвиток країни.

Л. Ткаченко визначає три основні види патріотизму (рис. 1.1.) [83]:

Рис. 1.1. Види патріотизму за Л. Ткаченко

За визначенням Н. Михальченко, патріотична рефлексія – це складний психологічний процес, який передбачає:

- глибокий самоаналіз: усвідомлення власних почуттів, думок і вчинків у контексті національної ідентичності. Це розуміння входить в склад того, як особисті цінності та переконання пов'язані з цінностями суспільства;
- вивчення національного менталітету: аналіз спільних психологічних особливостей, традицій, звичаїв і світогляду свого народу. Це допомагає усвідомити, що ти є частиною чогось більшого;
- історична свідомість: осмислення власного місця в контексті історії свого народу. Це передбачає розуміння минулого, сьогодення і майбутнього країни, а також усвідомлення своєї ролі в цьому процесі;
- відчуття приналежності: усвідомлення своєї належності до певної нації, народу і держави. Це виражається в почутті гордості за свою країну, бажанні зберегти її культурні цінності та готовності захищати її інтереси [58].

Рис. 1.2. Патріотична рефлексія молодших школярів за Н. Михальченко

Отже, патріотичне виховання спрямоване на виховання у дітей любові до рідної країни, бажання брати участь у її розвитку, формування позитивного образу України як європейської держави, відповідального ставлення до рідної землі, людей, мови, традицій і культури, а також на виховання відповідальності за майбутнє України.

Патріотичне виховання учнів – це складний процес, який охоплює формування їхньої особистості, самосвідомості та ідентичності як українців на тлі розвитку нашої держави. Щоб цей процес був успішним, важливо, щоб усі, хто бере участь у вихованні дітей: вчителі, батьки, громадські організації, – діяли спільно. Тільки так ми зможемо захистити дітей від впливу різноманітних негативних чинників, які спотворюють наше розуміння національних цінностей, мови, культури та історії.

Узагальнені проблеми сучасного патріотичного виховання будуть представлені у таблиці 1.2.

Проблематика сучасного патріотичного виховання

Автор	Основні проблеми	Деталізація проблем
В. Янів	Неправильний акцент у вихованні	Замість ідеологічного виховання потрібен акцент на патріотичному та державницькому.
Ю. Руденко	Відсутність системного патріотичного виховання	Втрата національної ідентичності, неповага до традицій, деградація суспільства.
Л. Костенко	Спотворення образу української нації	Історичні фальсифікації, стереотипи про українців, ізоляція української нації.
В. Постовий	Наслідки колоніального минулого	Зросійщення, полонізація, втрата національної самосвідомості.
Н. Михальченко	Вплив сімейних проблем	Відсутність батьків, конфлікти в сім'ї, низький соціальний статус, відсутність єдиних виховних підходів.
К. Чорна	Соціальні та економічні проблеми суспільства	Нестабільність, корупція, правовий нігілізм, знецінення поняття "патріот".

Отже, молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування інтересу до суспільних подій та життя своєї країни. Важливо не втратити цей момент і залучити кожного учня до активного життя та колективної діяльності, яка виховує турботу про своє оточення. При цьому необхідно залучати дітей до активної участі в організації групових завдань: від визначення мети і планування до пошуку рішень та оцінки результатів. Добре організовані спільні справи, де учні можуть проявити себе, є чудовою школою для розвитку соціальної активності, громадянськості та, зрештою, патріотизму.

1.2. Можливості і ресурси проєктних технологій у формуванні патріотичних почуттів молодших школярів

У Концепції Нової української школи підкреслюється, що випускник загальноосвітнього закладу повинен бути патріотом, який має активну життєву позицію, може діяти згідно з морально-етичними принципами, приймає відповідальні рішення та з повагою ставиться до гідності людини.

Громадянське та патріотичне виховання розглядаються в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді як фундаментальні. Вони мають відповідати сучасним викликам і формувати свідомість нинішніх і майбутніх поколінь, які бачитимуть у державі основу для власного розвитку, побудованого на ідеях гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, відповідальності, здорового способу життя та готовності до змін [42].

Виховання громадянина тісно пов'язане з формуванням патріотичних якостей, які починають активно розвиватися ще в дошкільному та молодшому шкільному віці. Тому важливо з раннього віку виховувати у дітей патріотичні почуття та усвідомлення своєї ролі в суспільстві.

Проектна діяльність школярів є одним із найефективніших методів для реалізації важливих навчально-виховних завдань, включаючи розвиток навичок, визначених Концепцією Нової української школи. Ці навички, необхідні для опанування ключових компетентностей, передбачають вміння читати та виражати думки, критичне мислення, логічний захист позиції, ініціативність, вирішення проблем, емоційний інтелект, командну роботу та творчість.

Організація проектної діяльності дає можливість для творчого саморозвитку та самореалізації учнів, бо вона передбачає високу мотивацію та самостійність. Робота над проектами вимагає нестандартних підходів до вирішення завдань, дозволяє учням проявити свою індивідуальність, виявити свої цінності, а також реалізувати дослідницькі та творчі прагнення.

Під час виконання проектів учні також розвивають інші важливі навички, зокрема, здатність працювати з інформацією (пошук, відбір, аналіз, систематизація та узагальнення), ефективно використовувати ІКТ, комунікувати з іншими та презентувати результати своєї роботи.

У виховній роботі проектна діяльність є середовищем, яке сприяє розвитку соціальних умінь і навичок, допомагає набувати життєвого досвіду

та перевіряти, наскільки особистий досвід відповідає вимогам активної ролі в суспільстві.

Важливо врахувати думку педагога О. Вишневського, який зазначає, що національно-патріотичне виховання проходить три етапи. Перший етап – формування раннього етнічно-територіального самоусвідомлення, що починається в родині через передачу традицій, обрядів і використання рідної мови [17].

У початкових класах соціальні та громадянські компетенції розглядаються як ключові, інтегруючись через всі освітні галузі. Активне патріотичне виховання передбачене навчальними планами для 3-4 класів (предмет «Я досліджую світ»), однак, на нашу думку, варто починати пропедевтичне виховання раніше. Значна увага в початкових класах приділяється вчителями формуванню знань про Україну та рідний край, а також вихованню патріотичних почуттів. Проте в сучасній школі недостатньо діяльнісних заходів, які б дозволяли дітям відчутти і усвідомити свою громадянську значущість. Проектна діяльність надає можливість організувати самостійну соціально значущу активність учнів, що сприяє формуванню їх патріотичних якостей.

Проектні завдання будуть змінюватися відповідно до віку дітей від 1 до 4 класів, з поступовим розширенням їхнього світогляду (від рівня родини до рівня школи і держави). Для учнів 1 і 2 класів акцент буде на народних традиціях українців, а для учнів 3 і 4 класів завдання будуть частково перегукуватися з програмою предмету «Я досліджую світ».

Крім того, проектна діяльність може допомогти показати школярам переваги альтернативного дозвілля, що стане профілактикою надмірного захоплення віртуальними розвагами, які сьогодні є проблемою для фізичного і психічного здоров'я молоді.

У сучасній педагогіці проектна діяльність переживає новий розквіт. Українські педагоги, такі як І. Єрмаков, Г. Сазоненко, О. Онопрієнко та В. Тименко, активно досліджують і розвивають цей напрям. Вони пропонують

різні визначення проєктної діяльності: від методу навчання до інтегрованої моделі.

О. Савченко бачить проєктну діяльність як новий підхід до організації навчання, що дозволяє учням не просто отримувати знання, а й застосовувати їх на практиці, вирішуючи реальні завдання. Вона розглядає проєкт як інструмент, який поєднує в собі навчання, прогнозування, дослідження та спілкування. За її визначенням, проєктний метод – це спосіб навчання, при якому учні самостійно планують і виконують дослідницькі завдання, поступово ускладнюючи їх [76].

За визначенням К. Баханова, проєктне навчання – це особливий спосіб організації освітнього процесу, коли учні не просто отримують готові знання, а самі їх здобувають, плануючи та виконуючи різноманітні практичні завдання. Ці завдання максимально наближені до реальних життєвих ситуацій, що робить навчання більш цікавим та ефективним. Проєкти можуть виконуватися індивідуально, у парах або в групах, що дозволяє учням розвивати різноманітні навички, від самостійності до співпраці. Відповідно до принципів Нової української школи проєктне навчання набирає ще більшої популярності, адже дає можливість залучати учнів до освітнього процесу та сприяє розвитку компетентностей молодших школярів [5].

Проєктна діяльність є сучасним інструментом навчання, який дозволяє учням не лише здобувати знання, а й розвивати свої творчі здібності, самостійність та інші важливі життєві компетенції. Як зазначає С. Сисоєва, цей метод повністю відповідає ідеї особистісно орієнтованого навчання, оскільки ставить у центр уваги потреби та інтереси кожного учня. Більш того, проєктна діяльність готує молодь до життя в сучасному, постійно мінливому світі, розвиваючи в них такі важливі навички, як адаптація до нових умов, вирішення проблем та співпраця [79].

О. Онопрієнко вважає, що головна мета методу проєктів - це стимулювання учнів до самостійного пошуку інформації та розв'язання проблем. Завдяки проєктам навчання стає більш практичним і наближеним до

реальних ситуацій в житті, що робить його цікавим для дітей. Проектна методика дозволяє учням легко засвоювати нові знання, вдосконалювати навички та вміння. На думку О. Онопрієнко, проектна діяльність школярів охоплює такі кроки: вибір тематики проекту, формулювання мети роботи, ознайомлення з основними етапами реалізації, генерація ідей і гіпотез для розв'язання завдання проекту, вибір методів і засобів для реалізації діяльності, пошук відповідних джерел інформації, оформлення результатів проекту, а також аналіз і оцінка результатів колективної роботи. [63, с. 53-54].

Алгоритм успішної організації проектної діяльності включає такі основні етапи:

1. Підготовчий етап : пошук цікавих та значущих напрямків, визначення інтересів учнів, вибір актуальної теми (учні пропонують ідеї, а разом із вчителем обирають одну з них).

2. Планування діяльності: деталізація задумів, визначення мети та ключових завдань проекту, формулювання головної проблеми.

3. Розробка проекту: уточнення ідей, створення плану й алгоритму дій для досягнення мети, вибір методів і ресурсів, розподіл обов'язків, встановлення критеріїв оцінки та способу презентації проекту.

4. Реалізація проекту: визначення джерел інформації, збір даних, самостійна пошукова, дослідницька та організаційна робота учнів.

5. Оцінка результатів, презентація та рефлексія : обговорення питань на кшталт «Що ми побачили? Які труднощі виникли? Що можна було зробити краще? Які знання допомогли у процесі? Чи задоволені результатом? Які ідеї виникли для майбутніх проектів?».

Навчальні проекти можна класифікувати за різними ознаками. Наприклад, залежно від кількості учасників, вони поділяються на індивідуальні та колективні (парні або групові). За формою взаємодії між учасниками проекти бувають кооперативними, змагальними або конкурсними. Залежно від ступеня міжпредметних зв'язків проекти розділяють на монопредметні, міжпредметні та надпредметні. Також існує

класифікація за типом координації, тривалістю, метою та темою проєкту. Наприклад, за метою вони можуть бути інформаційними, дослідницькими, творчими чи практичними, а за тематикою — мовними, екологічними тощо. Така гнучкість класифікації дозволяє вчителю обирати найбільш відповідний тип проєкту для досягнення визначених навчальних завдань.

Для формування патріотичних почуттів у молодших школярів необхідно використовувати різноманітні види проєктної діяльності. Це можуть бути дослідження історії рідного краю, екологічні проєкти, спрямовані на збереження природи, або соціальні проєкти, що допомагають вирішувати проблеми місцевої громади. Кожен вид проєкту дозволяє дітям не тільки здобувати нові знання, а й розвивати важливі навички: збирати інформацію, аналізувати її, працювати в команді та презентувати результати своєї роботи.

Дослідимо сутність деяких видів проєктів:

- інформаційні проєкти: діти можуть створювати презентації, колажі, відеоролики, веб-сайти на задану тему.
- суспільно-громадянські проєкти: можуть мати зв'язок з благодійністю, волонтерством, покращенням умов життя в місцевій громаді.
- практично-орієнтовані проєкти: можуть включати створення виробів, організацію заходів, надання допомоги іншим.
- екологічні проєкти: можуть бути пов'язані з озелененням території, очищенням водойм, сортуванням сміття.
- дослідницькі проєкти: учні можуть проводити експерименти, опитування, спостереження.

Проєкти для школярів охоплюють різні напрями, спрямовані на розвиток їхніх знань, навичок і соціальної відповідальності. Інформаційні проєкти сприяють їхньому вмінню збирати та структурувати інформацію. Суспільно-громадянські проєкти спрямовані на формування активної громадянської позиції. Практично-орієнтовані проєкти розвивають практичні навички та командну роботу. Екологічні проєкти вчать піклуватися про природу. Дослідницькі проєкти сприяють формуванню критичного мислення

й дослідницьких думок. Узагальнена інформація щодо видів проєктів подана у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Види проєктів для формування патріотизму в початковій школі

Вид проєкту	Мета проєкту	Очікувані результати
Інформаційний	Збір, аналіз та систематизація інформації про країну, історію, культуру	Розвиток дослідницьких навичок, поглиблення знань про свою країну
Суспільно-громадянський	Розвиток активної громадянської позиції, участь у вирішенні суспільних проблем	Формування бажання робити добро, відчуття приналежності до громади
Практично-орієнтований	Реалізація проєктів з практичним результатом	Розуміння значимості власних дій, розвиток відповідальності
Екологічний	Формування відповідального ставлення до природи	Розвиток екологічної свідомості, навичок дбайливого ставлення до довкілля
Дослідницький	Самостійний пошук інформації, формулювання висновків	Розвиток допитливості, критичного мислення, творчих здібностей

Оцінюючи проєктну діяльність учнів, слід звертати увагу на кілька важливих аспектів. По-перше, важливо оцінити рівень активності та ініціативи кожного учасника проєкту, урахувавши його індивідуальні можливості. По-друге, слід оцінити характер взаємодії учнів у команді, їхню здатність до співпраці та взаємодопомоги. По-третє, необхідно звернути увагу на глибину дослідження теми проєкту, повноту та якість оформлення результату, а також на його суспільну значущість. І, нарешті, важливо оцінити вміння учнів презентувати свій проєкт. При формулюванні тематики проєктів вчитель повинен враховувати інтереси та потреби кожного учня, а також вікові особливості дітей.

Проєктна діяльність передбачає активну взаємодію учнів на всіх етапах роботи. Цей процес сприяє не лише розвитку комунікативних навичок, але й формуванню вміння працювати в команді. Спілкуючись зі своїми

однолітками, учні мають можливість краще пізнати себе та свої сильні сторони, а також зрозуміти, як їхні дії впливають на інших. Така взаємодія допомагає розвинути критичне мислення, толерантність та здатність до співпраці.

Тема майбутнього проєкту має бути знайомою, актуальною і цікавою для школярів. Це сприятиме засвоєнню нових знань та соціального досвіду. Плануючи майбутнє проєкт на діяльність учитель визначає:

- Чи зрозумілою для учнів є поставлена проблема?
- Чи цікавить вона школярів?
- Яка суспільна значимість проєкту, та як її розуміють діти?
- Які знання, вміння, досвід потрібні для здійснення проєкту?
- Чому діти навчаться, які компетентності розвинуть в процесі виконання проєкту?

Під час обговорення майбутнього проєкту дітям потрібно дати відповідь на такі запитання:

- Яка мета нашого проєкту?
- Хто може допомогти у його створення?
- Які матеріали будуть необхідні?
- Який алгоритм дій?
- Які знання та інформація знадобляться під час роботи?
- Який має бути естетичне оформлення проєкту? [63].

Проєктна діяльність може організовуватися різними способами. **Індивідуальні проєкти** передбачають самостійну роботу кожного учня над окремим завданням. **Групові проєкти** об'єднують невеликі команди учнів, які спільно працюють над загальною метою. При цьому кожен учень виконує свою частину роботи, яка в кінцевому результаті складає єдине ціле. **Колективні проєкти** залучають до роботи весь клас або значну його частину, дозволяючи здобувачам освіти розвивати навички співпраці та розподілу відповідальності.

Організація проєктної діяльності в початковій школі вимагає від учителя глибокого розуміння вікових особливостей учнів. Діти молодшого шкільного віку мають короткий період концентрації уваги (5-10 хвилин), тому завдання проєкту мають бути чіткими, цікавими та різноманітними. Важливо враховувати їхню природну схильність до гри, малювання, співу та інших видів творчості. Для успішної роботи над проєктом необхідно забезпечити ясні інструкції, покрокові пояснення та наочну демонстрацію очікуваних результатів. Проєкти мають бути спрямовані на отримання конкретних, видимих результатів, таких як малюнки, плакати або вироби.

Отже, проєктна діяльність у початковій школі має свої особливості. По-перше, через вікові особливості учнів, проєкти зазвичай мають коротку або середню тривалість. Це дозволяє дітям швидше побачити результат своєї роботи і зберегти інтерес до навчання. По-друге, важливо заохочувати колективні проєкти, які сприяють розвитку в учнів таких важливих навичок, як співпраця, комунікація та розподіл відповідальності. І, нарешті, для зацікавлення молодших школярів, вчитель повинен використовувати різноманітні типи проєктів, такі як дослідницькі, інформаційні та ігрові.

1.3. Педагогічні умови формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності

На нашу думку, формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності буде ефективним за таких умов:

- 1) урахування вікових особливостей та індивідуального соціального життєвого досвіду учнів початкової школи;
- 2) наповнення освітнього процесу національно-патріотичним змістом;
- 3) забезпечення активної міжособистісної взаємодії всіх учасників проєктної діяльності;
- 4) суспільна значимість проєктів та її усвідомлення здобувачами початкової освіти.

Розриємо сутність кожної із цих умов.

1. Урахування вікових особливостей та індивідуального соціального життєвого досвіду учнів початкової школи.

Метод проєктів, будучи заснованим на гуманістичних принципах педагогіки, орієнтований на розвиток особистості дитини через її активну участь у пізнавальній діяльності, що відповідає її індивідуальним потребам та інтересам.

Індивідуальний соціально-життєвий досвід кожного учня є унікальним ресурсом для розвитку його особистості. Проєктна діяльність, організована з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, забезпечує оптимальні умови для самореалізації та саморозвитку кожної дитини. Особистісно орієнтований підхід дозволяє трансформувати різноманітність індивідуальних досвідів у спільний творчий продукт, сприяючи розвитку самобутності та неповторності кожного учня.

С. Гончаренко трактує особистісний підхід як систематичне ставлення педагога до здобувача освіти, який є свідомим і відповідальним суб'єктом свого власного розвитку та учасником виховного процесу [24]. В умовах Нової української школи особистісно-орієнтоване навчання забезпечує створення педагогом найбільш сприятливих умов для розвитку потенціалу учнів, формування самостійності, здатності до самоосвіти та самореалізації. Адаптація проєктів до вікових та індивідуальних особливостей дітей підсилює їхню соціальну мотивацію [61].

Для формування патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку важливу роль відіграє сімейне виховання. Ефективними методами є: спільні бесіди про історію родини та країни, розгляд сімейних фотографій і реліквій, відвідування музеїв та виставок. Читання віршів і прози на патріотичну тематику, перегляд документальних фільмів про героїчне минуле України, спільне виконання патріотичних пісень також сприяють формуванню почуття патріотизму. Знайомство з військовою символікою, особливо сімейними реліквіями, має особливий виховний ефект.

Формування патріотичних почуттів у дітей передбачає активну участь у підготовці та проведенні святкових заходів, присвячених пам'ятним датам. Це можуть бути як сімейні святкування, так і шкільні та громадські заходи. Важливим аспектом є залучення дітей до догляду за пам'ятниками героям. Перед цим бажано розповісти їм про життя і подвиги людей, на честь яких зведено ці пам'ятники, щоб поглибити їхнє розуміння історичного минулого та сформувати повагу до героїв. Щоб виховати в дитині справжнього патріота, необхідно розвивати її морально-вольові якості. Це можна зробити через виконання домашніх завдань, участь у громадських проєктах, спортивних змаганнях та інших видах діяльності. Такий підхід допоможе дитині стати більш цілеспрямованою, самостійною і відповідальною.

Психологи відзначають, що молодший шкільний вік – це оптимальний період для формування патріотичних почуттів. Діти в цьому віці емоційно чутливі, довірливі і схильні до наслідування. Саме завдяки цим особливостям вони легко засвоюють нові знання і цінності, зокрема й патріотичні.

Щоб говорити про справжній успіх у формуванні патріотичних почуттів у школярів, необхідно, аби ці почуття не були просто теоретичними знаннями, а перетворилися на їхню невід'ємну частину, на їхні звички та дії. Тобто діти повинні мати власний досвід прояву патріотизму. А як відомо, будь-який досвід формується через практику, через повторення певних дій. Отже, вчитель має створювати такі умови, за яких учні зможуть неодноразово проявляти свої патріотичні почуття на практиці. Це можуть бути різноманітні проєкти, акції, конкурси, які дозволять дітям відчувати себе частиною великої спільноти і зрозуміти, що їхні дії мають значення.

На жаль, не завжди батьківські установки збігаються з педагогічними. Тому вчителі повинні активно залучати батьків до процесу виховання патріотизму, заохочувати їх брати участь у шкільних заходах та навіть допомагати в їх організації. Лише за умови тісної співпраці школи та родини можна досягти бажаних результатів.

Отже, саме в початковій школі закладаються основи патріотизму. Від того, які цінності будуть закладені в дитину в цей період, залежить, яким громадянином вона стане. Тому так важливо, щоб вчитель міг спрямувати дитячу активність на служіння Батьківщині.

У початковій школі відбувається всебічний розвиток дитини: інтелектуальний, творчий, соціальний і моральний. Саме тут формується любов до своєї країни, повага до інших культур та закладаються основи громадянської свідомості. У сучасному освітньому просторі особливо важливо формувати в учнів початкової школи міцний зв'язок зі своїм народом та культурою. Це означає, що діти повинні не лише знати про свою національну спадщину, а й відчувати себе її невід'ємною частиною. Перш ніж відкривати для себе інші культури, кожна дитина повинна «пустити коріння» у свою рідну землю і культуру. Тільки так ми зможемо виховати повагу до власних традицій і водночас сформувати толерантне ставлення до інших народів.

2. Наповнення освітнього процесу національно-патріотичним змістом.

Сучасна освіта надає учням унікальну можливість заглибитися у вивчення своєї національної культури, беручи участь у розробці та реалізації додаткових освітніх програм (варіативна складова). Це дозволяє не тільки задовольнити інтереси учнів і їхніх батьків, але й сприяє формуванню почуття національної ідентичності та засвоєнню базових національних цінностей.

Сьогодні питання патріотичних почуттів учнів початкової школи є найбільш актуальним. Учителі активно обмінюються своїми напрацюваннями в цій сфері, публікуючи матеріали в таких спеціалізованих виданнях, як «Початкова школа», «Початкова школа і сучасність», «Початкове навчання та виховання». Це підкреслює постійне прагнення педагогів шукати нові дієві методи для виховання патріотизму, які дозволяють точно оцінити рівень знань і вмінь учнів з цього питання.

Яскравим прикладом успішної реалізації програм патріотичного виховання є досвід педагогічного колективу КГ № 15 ім. М. Решетняка КМР.

Вони розробили спеціальну програму, яка передбачає проведення тематичних занять, екскурсій, проєктів, спрямованих на формування у дітей почуття патріотизму та громадянської відповідальності. Ця програма ґрунтується на принципах любові до природи, культури та розвитку особистості, що дозволяє учням не лише здобувати знання, а й активно включатися в різноманітні види діяльності.

З перших днів навчання вчителі закладають у свідомості дітей фундаментальні поняття, такі як «Батьківщина», «патріотизм», «подвиг» та «воїн». Через різноманітні навчальні активності учні поступово усвідомлюють, що патріотизм – це не просто слово, а глибоке почуття любові до своєї країни, її історії, культури та людей. Вони починають розуміти, що бути патріотом – це означає шанувати минуле свого народу, цінувати сьогодення і будувати краще майбутнє для рідної землі.

Одним з ефективних способів виховання патріотизму в учнів початкової школи є залучення їх до читання книг військово-патріотичної тематики. Складання спеціальних списків літератури для позакласного читання допоможе дітям ознайомитися з подвигами наших предків, історією рідного краю та України в цілому. Обговорення прочитаного на уроках позакласного читання сприяє формуванню в учнів власної думки, розвитку критичного мислення та поглибленню знань. Крім того, варто заохочувати дітей відвідувати бібліотеки, де вони зможуть самостійно обирати книги та журнали, що відповідають їхнім інтересам.

Позакласна робота є потужним інструментом для виховання у молодших школярів почуття громадянської відповідальності та формування навичок, необхідних для життя в суспільстві. Саме за межами уроку діти мають можливість застосувати свої знання на практиці, розвивати соціальні навички та брати участь у спільних справах. Для ефективної організації позакласної роботи вчителю необхідно ретельно продумувати програму заходів, враховуючи вікові особливості учнів. Крім того, важливо забезпечити тісну

співпрацю зі школою та сім'єю, оскільки спільними зусиллями можна досягти кращих результатів у вихованні підростаючого покоління.

Щоб знання про Батьківщину, її історію та суспільство глибоко запам'яталися молодшим школярам, необхідно подавати їх у доступній і цікавій формі, використовуючи яскраві образи та емоційні прийоми. Діти краще засвоюють інформацію, коли вона пов'язана з їхнім особистим досвідом і викликає в них емоції. Тому всі заняття повинні бути максимально наочними та інтерактивними. Наприклад, підготовка до зустрічі з ветераном чи учасника бойових дій, коли діти готують подарунки та придумують питання, не лише допомагає їм краще підготуватися до розмови, але й викликає в них почуття поваги та вдячності до ветеранів (учасників бойових дій). Таким чином, емоційне залучення дітей до освітнього процесу робить його більш ефективним і запам'ятовується.

3. Забезпечення активної міжособистісної взаємодії всіх учасників проєктної діяльності.

При організації патріотичного виховання варто враховувати природну активність дітей. Варто залучати їх до виконання спільних завдань, створювати умови для співпраці в групі, організовувати різноманітні заходи, які допоможуть їм відчувати себе частиною великої спільноти.

Для ефективного патріотичного виховання молодших школярів необхідно максимально використовувати їх природну схильність до гри. Різноманітні ігри – пізнавальні, рухливі, екологічні – можуть стати потужним інструментом для формування патріотичних почуттів. Ігрове оформлення заходів, використання ігрових моментів в освітньому процесі, а також створення ігрових ситуацій сприяють залученню дітей, роблять навчання цікавим і доступним. За допомогою гри можна легко пояснити складні поняття, сформувані позитивне ставлення до своєї країни та її історії.

Проєктна діяльність є одним з найефективніших інструментів для формування патріотичних почуттів у молодших школярів. Вона дозволяє

залучити дітей до активної пізнавальної діяльності, сприяє розвитку їхньої творчості, критичного мислення та соціальних навичок.

Успіх проєктної діяльності залежить від активної участі кожного учня на всіх етапах роботи: від обговорення ідеї до оцінки результатів. Тільки за умови спільних зусиль і взаємодії можна досягти максимального ефекту. Теми проєктів повинні бути не лише цікавими для дітей, але й актуальними для їхнього повсякденного життя. Вони мають відображати реальні проблеми та потреби суспільства, сприяючи розвитку у школярів почуття відповідальності за своє оточення.

4. Суспільна значимість проєктів та її усвідомлення здобувачами початкової освіти.

Більшість дослідників відзначають, що під час вибору тем для проєктів слід спиратися на їхню суспільну значущість, щоб це могло допомогти дітям усвідомити моральні цінності, такі як доброта, взаємодопомога, співчуття, гідність, любов тощо. Взаєморозуміння, повага, допомога та відкритість є основою рівноправних соціальних відносин. Проєктні технології розвивають навички спілкування, співпрацю в команді, пошук спільних рішень і самоконтролю поведінки та емоцій [48, с. 162]. Розв'язання суспільно значущої проблеми, яка є основою проєкту, сприяє набуттю соціального досвіду та мотивує учнів до активної участі в громадських справах.

Патріотичне виховання передбачає систематичну роботу зі здобувачами освіти, спрямовану на формування в них почуття приналежності до свого народу, бажання пізнавати історію своєї країни, брати участь у громадському житті та наслідувати подвиги своїх предків. На відміну від радянської епохи, коли список героїв був чітко визначений, сучасне суспільство пропонує більш розмите і багатогранне уявлення про героїзм. Діти сьогодні стикаються з великою кількістю інформації про різних людей, яких називають героями. Однак, не всі з них відповідають справжнім критеріям героїзму. Дитині важко самостійно розібратися в цьому різноманітті, відрізнити справжню відвагу від

необдуманого ризику, історичні традиції від модних трендів, а справжню гідність воїна від банального бажання продемонструвати силу.

Формування справжнього патріота починається з малого. Яскраві оповіді про подвиги наших предків, про історію рідного краю, про досягнення сучасників – все це залишає глибокий слід у дитячій душі. Найкращий спосіб виховати патріотизм – це розповісти дитині про історію її сім'ї, про те, як жили її діди і прадіди, які випробування їм довелося пережити. Спільні прогулянки рідним містом, відвідування історичних місць, розповіді про героїв нашої країни – все це допомагає дитині відчувати себе частиною великої історії.

Сучасна школа не може успішно функціонувати без *використання інноваційних технологій*. Веб-квести, проекти та інші інтерактивні методи навчання не лише роблять освітній процес цікавішим і ефективнішим, але й сприяють формуванню в учнів важливих громадянських якостей. Завдяки таким технологіям діти вчаться самостійно здобувати знання, критично мислити, співпрацювати в команді та брати активну участь у житті суспільства. Це, в свою чергу, сприяє розвитку їхньої соціальної відповідальності та патріотичних почуттів.

Отже, сформулювавши і проаналізувавши педагогічні умови ефективності використання проєктних технологій у формуванні патріотичних почуттів учнів початкових класів, ми дійшли таких висновків:

1. Проєктна діяльність повинна бути інтегрована в усі сфери освітнього процесу і проводитися на регулярній основі.
2. Проєкти мають відповідати інтересам, здібностям та рівню розвитку кожного учня.
3. Залучення до проєктної діяльності не лише учнів, а й вчителів інших предметів, батьків, представників громадськості.
4. Проєкти повинні бути спрямовані на вирішення реальних проблем або завдань, що стоять перед суспільством або громадою.

5. Створення умов для прояву творчих здібностей учнів, заохочення нестандартних ідей та підходів.
6. Використання різноманітних форм оцінювання, які б дозволяли оцінити не тільки кінцевий результат, але й процес роботи над проектом.
7. Створення можливостей для учнів проаналізувати свою роботу, виявити труднощі та досягнуті результати.
8. Використання матеріалу, пов'язаного з історією, культурою та природою рідного краю.
9. Застосування сучасних технологій для пошуку інформації, обробки даних та презентації результатів.

Таким чином, встановлено, що формування патріотичних почуттів учнів початкової школи засобом проектної технології буде ефективним за таких педагогічних умов: урахування вікових особливостей та індивідуального соціального життєвого досвіду учнів початкової школи; наповнення освітнього процесу національно-патріотичним змістом; забезпечення активної міжособистісної взаємодії всіх учасників проектної діяльності; суспільна значимість проектів та її усвідомлення здобувачами початкової освіти.

Висновки до розділу 1

У першому розділі нами було проаналізовано теоретичні засади формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проектної діяльності. Отже, дослідивши поняття «патріотичні почуття» з точки зору поглядів різних вчених і мислителів, ми визначили його як важливу складову освітнього процесу Нової української школи, що є основою для формування свідомих, відповідальних громадян. Відповідно, патріотичне виховання слід інтегрувати в усі аспекти навчально-виховної роботи, зокрема у початковій школі.

Патріотичне виховання є ключовим аспектом формування особистості молодших школярів, особливо в умовах реформування системи освіти та

сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни. Воно спрямоване на виховання любові до рідної країни, бажання брати активну участь у її розвитку, формування відповідального ставлення до національних цінностей, мови, культури та історії.

Патріотичне виховання має глибоке коріння в українській філософській думці, де воно завжди розглядалося як фундаментальний процес для становлення національної самосвідомості. Історичні та сучасні дослідження підтверджують, що ефективне виховання патріотизму формує у дітей здатність до активної громадянської позиції, усвідомлення своєї ролі в суспільстві та готовність захищати інтереси своєї держави.

Аналіз проблем сучасного патріотичного виховання показує, що відсутність системного підходу може призвести до втрати національної ідентичності, неповаги до культурних традицій та духовної деградації молоді. Важливо враховувати історичні та соціальні умови, в яких відбувається виховання, щоб ефективно протидіяти негативним впливам і формувати у дітей справжнє почуття патріотизму.

У молодшому шкільному віці особливо важливо залучати дітей до колективної діяльності, яка сприяє розвитку соціальної активності, громадянськості та патріотизму. Проектна діяльність є одним із провідних засобів для реалізації вищезазначених завдань та дає змогу здобувачам освіти активно долучатися до участі у процесі прийняття рішень, плануванні та оцінці результатів.

Проектні технології розглянуто як ефективний інструмент для формування патріотичних почуттів у молодших школярів. Вони сприяють розвитку критичного мислення, творчості, самостійності та соціальної активності учнів. Завдяки проектній діяльності, здобувачі освіти мають змогу практично застосовувати отримані знання, досліджувати культурно-історичні традиції, поглиблювати свою любов до Батьківщини та розвивати почуття відповідальності.

Важливою перевагою проєктної діяльності є її гнучкість, що дозволяє адаптувати її до різних вікових груп та навчальних предметів. Проєкти можуть бути індивідуальними, парними або груповими, а їх тематика може охоплювати різні аспекти життя суспільства та держави.

Також нами було визначено основні педагогічні умови, необхідні для успішного формування патріотичних почуттів засобами проєктної діяльності. Серед них: урахування вікових особливостей та індивідуального соціального життєвого досвіду учнів початкової школи; наповнення освітнього процесу національно-патріотичним змістом; забезпечення активної міжособистісної взаємодії всіх учасників проєктної діяльності; суспільна значимість проєктів та її усвідомлення здобувачами початкової освіти.

Таким чином, теоретичний аналіз підтвердив, що проєктна діяльність є ефективним засобом для формування патріотичних почуттів у молодших школярів, при належній організації педагогічного процесу і забезпеченні відповідних умов для її реалізації.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці Нової української школи

В умовах Нової української школи одним із пріоритетних завдань вчителя початкових класів є виховання патріотичних почуттів у молодших школярів. Важливим інструментом у цьому процесі є проєктна діяльність, яка дозволяє не лише формувати патріотизм, а й розвивати соціальні та особистісні навички учнів. Для визначення ефективності проєктних технологій у формуванні патріотичних почуттів було проведено анкетування вчителів початкових класів Криворізької гімназії № 15 ім. М. Решетняка КМР, а також здійснено аналіз досвіду українських вчителів щодо застосування проєктної методики як засобу виховання патріотизму серед молодших школярів.

Першим етапом нашої роботи стало анкетування вчителів, яке дозволило з'ясувати їх ставлення до використання проєктної діяльності для формування патріотичних почуттів у школярів. В анкетуванні взяли участь 7 вчителів початкових класів Криворізької гімназії № 15 ім. М.Решетняка КМР. Учителі відповіли на питання, що стосувалися їх розуміння патріотизму, важливості патріотичного виховання та методів, які вони застосовують для досягнення цієї мети.

1. Що Ви розумієте під поняттям «патріотизм»?
2. Якими патріотичними якостями, на Вашу думку, має володіти учень?
3. Скільки учнів із високим рівнем сформованості патріотичних почуттів навчається у Вашому класі?

4. Чи потрібно формувати патріотичні почуття у кожного здобувача освіти?
5. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування патріотичних почуттів у дитини молодшого шкільного віку?
6. Яка діяльність є найбільш ефективною під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?
7. Які з наведених нижче патріотичних якостей, на Вашу думку, є найважливішими (1 – є найбільш важливою, 5 – є найменш важливою): любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни, відповідальність за спільноту, активна громадянська позиція?
8. Який педагогічний стиль є найбільш ефективним під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?
9. Які засоби, на Вашу думку, є найбільш ефективними для формування патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти? (Додаток А)

Таким чином, проектна діяльність розглядається як ефективний засіб виховання патріотичних почуттів, що сприяє активному залученню учнів у процес навчання, розвиток їх відповідальності та самостійності, а також формування громадянської свідомості.

Аналізуючи відповіді вчителів початкових класів, ми змогли зробити наступні висновки.

Відповідаючи на перше запитання «Що ви розумієте під поняттям «патріотизм»?», учителі дали різні відповіді. Отже, 54,7% вчителів визначили патріотизм як «любов до Батьківщини та готовність її захистити», 32,3% пов'язують патріотизм «зі значенням національних символів та традицій», а 13% охарактеризували його як «відповідальність за добробут та активну громадянську позицію». Жоден із учителів не залишив це питання без відповіді.

Відповіді на друге запитання анкети «Якими патріотичними якостями, на Вашу думку, має володіти учень?» дали можливість визначити, які ключові патріотичні якості мають бути сформовані у здобувача початкової освіти.

Таким чином, 72,3% педагогів вважають такими якостями: любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни та активна громадянська позиція. Деякі вчителі (15,2%) також виокремили відданість своїй культурі та традиціям, а інші 12,5% відзначили важливість соціальної відповідальності та взаємодопомоги.

За результатами аналізу відповідей на третє запитання «Скільки учнів із високим рівнем сформованості патріотичних почуттів» з'ясовано, що 50,9% учителів зазначили, що в їхньому класі є 15 учнів з вираженими патріотичними почуттями, 31,6% - відзначили десятьох таких учнів, а 17,5% зазначили наявність п'яти учнів з високим рівнем патріотизму.

Відповіді вчителів на четверте запитання «Чи потрібно формувати патріотичні почуття у кожного здобувача освіти?» показали, що 85,1% опитаних вважають необхідним формувати патріотичні почуття в кожному учневі початкової школи. Інші 14,9% учителів вважають, що формування патріотичних почуттів має бути індивідуальним процесом, що залежить від особистісних якостей дитини.

Відповідаючи на п'яте запитання «Які чинники, на вашу думку, впливають на формування патріотичних почуттів у дитини молодшого шкільного віку?», 69,9% вчителів зазначили, що на формування патріотичних почуттів у дітей найбільше впливають освітні та виховні процеси, а 30,1% педагогів звернули увагу на важливість родинного виховання та соціального оточення.

Аналізуючи відповіді на шосте запитання «Яка діяльність є найбільш ефективною під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?», 52,1% респондентів вважають, що найбільш ефективною діяльністю для формування патріотичних почуттів є освітні заходи, присвячені національним святкам і традиціям, а 47,9% відзначили, що творчі проєкти та участь у патріотичних заходах мають особливе значення.

Аналіз відповідей на сьоме запитання «Які з наведених нижче патріотичних якостей, на Вашу думку, є найважливішими (1 – є найбільш

важливі, 5 – є найменш важливі): любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни, відповідальність за спільноту, активна громадянська позиція?» Відповіді показали, що 38,9% вчителів вважають найважливішою якістю любов до Батьківщини, 28,3% - повагу до національних символів, 12,5% виділили активну громадянську позицію як пріоритетну, 10,8% відзначили готовність до захисту країни, а 9,5% зазначили відповідальність за спільноту як головну якість.

Відповіді на восьме запитання анкети «Який педагогічний стиль є найбільш ефективним під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?» показали, що 100% учителів вважають, що демократичний стиль викладання, який включає співпрацю та взаєморозуміння між учителем і учнем, є найбільш ефективним для формування патріотичних почуттів.

Даючи відповідь на дев'яте запитання «Які засоби, на Вашу думку, є найбільш ефективними для формування патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти?», 58,6% учителів зазначили, що проєктна діяльність є найефективнішим засобом формування патріотизму, 27,4% - інтерактивні технології, а 14% відзначили кооперативне навчання як важливий засіб.

Опитування вчителів початкових класів показало, що виховання патріотизму є пріоритетним завданням сучасної освіти. Педагоги активно шукають нові методи для розвитку патріотичних почуттів у учнів, проте не завжди мають достатню підтримку з боку закладу освіти. Приклади відповідей вчителів наведено в додатку Б.

З метою з'ясування стану досліджуваної проблеми в практиці шкільного навчання нами також було здійснено аналіз досвіду використання проєктної технології у педагогічній практиці вчителів початкових класів України. За результатами аналізу з'ясовано, що дана проблема є актуальною – велика кількість вчителів початкової школи організовує проєктну діяльність з метою формування патріотичних почуттів молодших школярів.

Актуальність застосування проєктної діяльності значно зростає при реалізації в сучасній початковій школі компетентнісного підходу.

Алісова Тетяна Борисівна, вчитель початкових класів Запорізької ЗОШ I-III ступенів № 89, основним завданням застосування проєктних технологій вважає оволодіння дітьми способами вирішення практичних соціальних ситуацій [2]. На її думку, розпочинати роботу над проєктом необхідно із чіткого планування майбутньої діяльності, емоційного налаштування та мотивації молодших школярів. Під час здійснення проєктної діяльності Т. Алісова рекомендує створювати ситуації успіху та забезпечувати сприятливий психологічний клімат у колективі. Характерною особливістю методу проєктів у початковій школі є активне керівництво вчителя творчим пошуком школярів.

Шило Світлана Павлівна, вчитель початкових класів Приазовської ЗОШ I-III ступенів, роботу над проєктною діяльністю розпочала з 2-го класу. Це були інформаційні проєкти, що спрямовані на збір інформації, її аналіз та узагальнення фактів. Згодом перейшли до дослідницьких проєктів. Учитель розподілила процес створення проєкту на такі етапи: проблема, планування, пошук інформації, продукт, презентація, портфоліо (папка з робочими матеріалами) [89].

Таким чином, С. Шило вважає, що потреби, можливості, досвід кожної дитини – це той фундамент, на якому вчитель має організовувати проєктну діяльність. Використання проєктних технологій у початковій школі сприятиме розвитку в учнів умінь аналізувати, зіставляти, порівнювати, систематизувати, виділяти головне, узагальнювати, тобто здатності самостійно застосовувати здобуті знання у вирішенні життєвих ситуацій.

Письменна Юлія Олексіївна, учитель початкових класів Біленьківської ЗОШ I-III ступенів Запорізької області, активно використовує проєктні технології з метою формування та розвитку патріотичних почуттів молодших школярів. Учні виконують інформаційні, дослідницькі, суспільно-громадянські та інтегровані проєкти, що потребують чітко визначеної мети, завдань, алгоритму роботи. Ю. Письменна пропонує використовувати паспорт проєкту, що містить такі елементи: назва, мета та завдання, тип, етапи роботи,

склад проєктної групи, необхідне обладнання, передбачувані результати та інше.

Цінним є досвід **Александрюк Світлани Василівни**, вчителя початкових класів, спеціаліста вищої категорії Чудейського НВК Сторожинецького району Чернівецької області. Вона вважає, що проєктний метод навчання містить у собі величезний потенціал для реалізації міжпредметних зв'язків: рідна мова, читання, математика, природознавство, образотворче навчання та ін. [1].

С. Александрюк відзначає, що проєктна діяльність має низку переваг: розвиваються пізнавальні інтереси учнів, застосовуються різні системні форми роботи (дискусії, робота з літературою, збір даних), стимулюється мотивація, з'являється задоволення від роботи, учні бачать конкретні результати своєї праці. Учителька рекомендує відходити від формального закріплення знань, розвивати навички співпраці (особливо в групових проєктах), додатково пов'язувати навчання з життєвим досвідом та вчити ставити цілі і самостійно регулювати діяльність.

Роль учителя під час роботи над проєктом полягає в тому, щоб допомогти учням розробити план дослідження, підібрати додаткові інформаційні ресурси, бути джерелом інформації, підтримати ентузіазм, допомогти долати труднощі й забезпечити зворотній зв'язок.

Для ефективної роботи над проєктом варто застосовувати такі форми взаємодії: використання загадок, головоломок та ігор для пояснення понять; створення привабливого навчального середовища з відповідним оформленням класу; забезпечення уроку музичним супроводом і використання плакатів за темою; запрошення гостей на уроки; пов'язувати навчальну інформацію з життєвим досвідом учнів.

Цінними є думки вчителя початкових класів Криворізької гімназії № 15 ім. М. Решетняка **Трайнич Руслани Володимирівни**. Вона вважає, що участь молодших школярів у проєктах, пов'язаних з вивченням рідного краю, допомагає формувати у них любов до своєї Батьківщини. Учні збирають

матеріали про історію та природу свого регіону, організують виставки своїх робіт і знайомлять з ними батьків та інших учнів.

Важливо також створювати проєкти, де учні досліджують історію України, її традиції та культуру. Такі проєкти часто включають створення презентацій, участь у тематичних конкурсах та виставках, а також проведення досліджень, присвячених видатним українським діячам або історичним подіям.

Цікавим є досвід вчителя початкових класів Криворізької гімназії № 15 ім. М. Решетняка **Кость Тетяни Валеріївни**. Вона організовує волонтерські ініціативи серед учнів, як-от допомога воїнам ЗСУ, участь у благодійних акціях, збір коштів для армії тощо. Такі заходи сприяють формуванню відповідальності за свою країну та готовності захищати її інтереси.

Також Тетяна Валеріївна створює інтерактивні проєкти у вигляді ігор, вікторин, квестів, які спрямовані на вивчення історії України, національних символів, традицій. Такий підхід дозволяє зацікавити дітей та сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Вона залучає учнів до створення патріотичних стіннівок, де діти відображають свою любов до України через малюнки, вірші, колажі тощо. Ці роботи часто виставляються в класах або на шкільних коридорах, що підсилює патріотичну атмосферу в школі.

Як бачимо, метод проєктів надає широкі можливості для формування патріотичних почуттів у дітей. Цей підхід сприяє розвитку любові до Батьківщини, поваги до національних символів, усвідомлення відповідальності за майбутнє країни та готовності її захищати. Використання проєктної діяльності дозволяє учням творчо самореалізовуватися, досліджуючи українську історію, культуру та традиції, що значно посилює їхнє почуття патріотизму. Для досягнення цих цілей необхідно забезпечити достатній час для роботи над проєктами, зокрема використовуючи позаурочні години.

Таким чином, аналіз досвіду роботи вчителів початкових класів України показав, що формування патріотичних почуттів у молодших школярів

засобами проєктної діяльності є актуальним завданням. Учителі підкреслюють, що ця технологія не лише допомагає учням розширювати кругозір і життєвий досвід, але й формує навички дослідницької роботи, підвищуючи мотивацію до вивчення додаткової інформації про рідну країну. В умовах Нової української школи проєктна діяльність відкриває перед молодшими школярами можливість для поглибленого пізнання української культури та історії, сприяючи формуванню патріотичних цінностей і компетенцій.

2.2. Визначення рівня сформованості патріотичних почуттів молодших школярів

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2023-2024 навчального року на базі Криворізької гімназії № 15 ім. М. Решетняка. В експерименті взяли участь здобувачі освіти з двох класів: 23 учні з 4-А класу та 21 учень з 4-В класу, що разом становить 44 учні.

Дослідження складалося з кількох етапів:

1. Констатувальний етап: на цьому етапі проходила діагностика початкового рівня сформованості патріотичних почуттів у молодших школярів. Для цього було обрано два класи, де проводився аналіз їх початкового ставлення до патріотизму.

2. Формувальний етап: у ході цього етапу розроблено та апробовано експериментальну методику формування патріотичних почуттів засобами проєктної діяльності. Весь клас активно долучався до реалізації проєктів, пов'язаних із вивченням історії, культури та традицій України, що сприяло зміцненню патріотичних настроїв у дітей.

3. Контрольний етап: на завершальному етапі було проаналізовано та узагальнено отримані експериментальні дані, а також сформульовано висновки щодо ефективності використаної методики у формуванні патріотичних почуттів у молодших школярів.

Констатувальний етап експерименту допоміг з'ясувати вихідний рівень патріотичних почуттів учнів, а також на даному етапі ми розробили основні критерії для оцінки успішності формування цих почуттів у процесі проєктної діяльності. Цей підхід дозволяє зробити висновок про значну роль проєктних технологій у вихованні патріотизму серед дітей молодшого шкільного віку.

I. Бех акцентує увагу на тому, що патріотизм – це не просто почуття, а глибинна цінність, яка формує світогляд дитини. У молодших школярів патріотизм – це складне утворення, що поєднує розум і серце. Розум надає розуміння, а серце – емоційну забарвленість.

У дітей молодшого шкільного віку патріотизм проявляється через:

- пізнання: цікавість до історії, культури, традицій своєї країни;
- емоції: гордість за свою країну, почуття приналежності до неї;
- мотиви: бажання бути корисними для своєї країни, берегти її багатства;
- дії: участь у громадських заходах, дотримання правил поведінки [7].

Структурними компонентами є: пізнавальний, мотиваційний та практичний, які визначаються відповідно за такими критеріями: інформаційно-змістовий, емоційно-ціннісний та діяльнісно-творчий.

Розглянемо кожен компонент та відповідний критерій більш детально.

Таблиця 2.1

Основні компоненти, критерії та показники сформованості патріотичних почуттів молодших школярів

Компонент	Критерій	Показники
Пізнавальний	Інформаційно-змістовий	Знання народних традицій, обрядів, звичаїв, фольклору, пам'яток культури рідного краю.
Емоційний	Емоційно-ціннісний	Інтерес до української культури, бажання брати участь у заходах патріотичного спрямування, позитивне ставлення до національних цінностей.
Діяльнісний	Діяльнісно-творчий	Активна участь у заходах, ініціативність у використанні фольклору в повсякденному житті, творчість у різних видах мистецтва.

Пізнавальний компонент характеризується інформаційно-змістовим критерієм, що дозволяє оцінити рівень знань та уявлень молодших школярів про свою країну, її культуру, фольклор, та декоративно-ужиткове мистецтво. За І. Бехом, народознавчі основи патріотичного виховання сприяють глибокому залученню дитини до культури та історії її народу. Важливими складовими світу дитини є рідна домівка, природа, рідний край та культурні надбання, що передаються з покоління в покоління [6].

І. Кон запропонував поняття «етнопатріотизм», яке пов'язує з утвердженням у свідомості дітей конкретизованих та позитивних образів свого народу. Молодший школяр ще не може глибоко усвідомлювати історію та культуру свого народу, але під впливом цілеспрямованої педагогічної роботи та спілкування з дорослими його знання значно розширюються [39]. Враховуючи праці І. Беґа, А. Богуш, Н. Бондаренко та інших науковців, були розроблені методики для діагностування знань молодших школярів щодо культури та історії Батьківщини.

Інформаційно-змістовий критерій включає розуміння поняття «патріот», знання про історичне минуле рідного краю, народні традиції, обряди, пам'ятки культури, а також обізнаність з декоративно-ужитковим мистецтвом і творчою спадщиною видатних діячів, пов'язаних з рідним містом чи селом.

Дослідження цього критерію здійснювалося шляхом проведення індивідуальних бесід з молодшими школярами щодо розуміння ними патріотизму та колективних бесід для з'ясування їхнього ставлення до рідного краю.

Емоційний компонент патріотичного виховання молодших школярів – це не просто інтерес до рідної землі, а глибокий внутрішній зв'язок дитини зі своєю культурою, історією та традиціями. Саме емоційна заангажованість дитини, її здатність співпереживати, захоплюватися і захоплюватися є рушійною силою у формуванні патріотичних почуттів.

Л. Виготський, видатний психолог, підкреслював, що емоції – це не просто реакція на зовнішні подразники, а внутрішній психологічний механізм, який поєднує мислення і дію. Емоції надають нашому життю сенс і спонукають нас до активних дій. У контексті патріотичного виховання, емоції допомагають дитині усвідомити свою приналежність до певної спільноти, відчувати гордість за свою країну та бажання зберегти її культурні цінності [70].

Емоційно-ціннісний критерій патріотичного виховання включає в себе такі аспекти:

- ціннісно-патріотичне ставлення до рідного краю: усвідомлення своєї приналежності до певної спільноти, повага до її традицій та звичаїв;
- інтерес до художніх цінностей свого регіону: бажання дізнатися більше про історію, культуру, мистецтво свого краю;
- емоційна реакція на культурні об'єкти: здатність відчувати гордість, захоплення, співпереживання при ознайомленні з пам'ятками історії та культури;
- бажання долучитися до збереження культурної спадщини: активна участь у різних заходах, спрямованих на популяризацію рідного краю.

Для дослідження емоційного компонента ми використовували метод спостереження за емоційними реакціями дітей під час проведення проєктної діяльності. Це дозволило нам виявити, які саме аспекти української культури викликають найбільший інтерес у молодших школярів, а також визначити рівень їхньої емоційної залученості.

Діяльнісний компонент патріотичного виховання визначається *діяльнісно-творчим критерієм* та передбачає, що діти не лише знають про свою країну, а й активно взаємодіють з її культурою. Вони вчаться виражати свої почуття та знання через малюнки, ліплення, музику, літературну творчість. Така діяльність сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню естетичного смаку та поглибленню розуміння культурних цінностей свого народу.

Як зазначав О. Венгер, саме в молодшому шкільному віці діти особливо активні в образотворчій, мовленнєвій та ігровій діяльності. Це створює широкі можливості для реалізації їхнього творчого потенціалу в контексті патріотичного виховання.

Ознаками сформованості діяльнісного компонента патріотизму у молодших школярів є:

- використання елементів народної культури в творчості: діти використовують у своїх роботах народні орнаменти, символи, образи;
- самостійна творча ініціатива: діти проявляють фантазію та оригінальність у створенні власних творів на патріотичну тематику;
- зацікавленість у вивченні історії та культури свого краю: діти задають питання, шукають додаткову інформацію, беруть участь у проєктах, пов'язаних з рідним краєм.

Для оцінки рівня сформованості діяльнісного компонента можна використовувати такі методи:

- аналіз дитячих робіт: малюнків, літературних творів, апікацій, які відображають розуміння дитиною української культури;
- спостереження за участю дітей у різних видах діяльності: ігри, заняття, проєкти;
- бесіди з дітьми: з'ясування їхніх знань, умінь, ставлення до української культури.

Мета патріотичного виховання спрямована на:

- розвиток особистості: сприяння самореалізації та творчому потенціалу молодого покоління;
- формування правової культури: виховання поваги до законів і державних символів;
- збереження культурної спадщини: передачу молоді знань про історію, традиції та культуру українського народу;
- розвиток мовної культури: популяризацію української мови як державної;

- виховання поваги до Збройних Сил: формування розуміння важливості захисту держави;
- створення єдиної громадянської спільноти: консолідацію зусиль різних інституцій суспільства;
- протидія негативним явищам: боротьбу з аморальністю, правопорушеннями та антигромадською діяльністю.

Виходячи з мети та критеріїв оцінки патріотичної вихованості, було визначено наступні рівні сформованості патріотичних почуттів:

1. **Високий рівень** – високий рівень розвитку патріотичних якостей, який охоплює всі три критерії:

- висока емоційна прихильність і повага до сім'ї, школи та рідного краю;
- яскраво виражене бажання піклуватися про інших;
- глибока гордість за свою Батьківщину та знання історії «малої Батьківщини»;
- позитивне ставлення до однокласників і знання національних символів.

2. **Середній рівень** – помірний рівень патріотичних якостей з деякими недоліками:

- моральні якості молодшого школяра проявляються лише під контролем вчителя;
- проявляє інтерес до історії рідного краю переважно за завданням вчителя;
- знає лише частину національних символів.

3. **Низький рівень** – низький рівень патріотичних якостей, який проявляється за двома критеріями:

- слабе почуття прихильності до родини та рідного краю;
- невелике бажання піклуватися про інших та низька активність у патріотичній діяльності.
- рідко школяр проявляє повагу до сім'ї та школи;

– відсутність інтересу до історії рідного краю та національних символів.

Ці рівні допомагають розвивати ступінь сформованості патріотичних почуттів у дітей та орієнтувати на подальшу навчально-виховну роботу. Більш детальна характеристика рівнів сформованості патріотичних почуттів подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Характеристика рівнів сформованості патріотичних почуттів

Рівень	Емоційне ставлення до родини, дому, школи	Соціальна відповідальність	Патріотичні почуття	Знання історії та культури	Активна життєва позиція
Високий	Проявляє високе почуття прихильності і шанобливе ставлення	Яскраво виражає зацікавленість дбати про інших людей	Яскраво виявляє гордість за свою Батьківщину	Знає історію «малої батьківщини», яскраво виявляє прагнення до патріотичної діяльності	Стосунки з однокласниками доброзичливі, знає всі символи України
Середній	Виявляє почуття прихильності, але під контролем вчителя	Висловлює бажання піклуватися про інших	Проявляє гордість за свою Батьківщину	Цікавиться історією за завданням вчителя	Прагнення до патріотичної діяльності проявляється
Низький	Слабко проявляє почуття прихильності	Бажання піклуватися про інших незначне	Слабко проявляє гордість за свою Батьківщину	Цікавиться історією поверхнево	Недостатньо висока активність

Із метою діагностики рівня сформованості патріотичних почуттів у молодших школярів відповідно до визначених критеріїв та показників патріотичної вихованості, ми застосували такі методики:

- 1) вхідне анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів;
- 2) методика понятійного словника (за Л. Шкрєбтїєнко);

3) інтерактивні завдання для виявлення знань молодших школярів про символи України.

Опишемо хід діагностичної роботи та її результати за цими методиками і завданнями.

1. Анкета для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів.

Для оцінки рівня усвідомлення учнями поняття «патріотизм», їхнього ставлення до своєї країни, знання її історії та традицій, учням були задані питання, які розподілені на 6 блоків.

Блок 1: Розуміння поняття «Батьківщина»

1. Що для тебе означає слово «Батьківщина»? (Відповідь малюнком або словами)

Можливі варіанти відповідей: місце, де я народився, моя країна, моя домівка тощо.

2. Чому важливо любити свою Батьківщину? (Відкрите запитання)

Очікувані відповіді: тому що тут моя сім'я, друзі, тут я народився, це моя земля тощо.

Блок 2: Знання про Україну

1. Назви символи України, які ти знаєш. (Відповідь малюнком або словами)

Оцінюється знання прапора, герба, гімну.

2. Розкажи про якесь українське свято, яке тобі подобається. (Відкрите запитання)

Оцінюється знання українських свят, їхня символіка та значення.

3. Хто такі козаки? Чим вони відомі? (Відкрите запитання)

Оцінюються знання про козаків як історичних постатей, їхній внесок в історію України.

Блок 3: Особисте ставлення до України

1. Чи любиш ти свою країну? Чому? (Відкрите запитання)

Оцінюється емоційне ставлення до України.

2. Що ти можеш зробити для своєї країни? (Відкрите запитання)

Оцінюється розуміння своєї ролі в суспільстві, готовність до позитивних дій.

3. Чи хотів би ти більше дізнатися про історію України? Чому? (Відкрите запитання)

Оцінюється інтерес до історії своєї країни.

Блок 4: Традиції та звичаї

1. Які українські традиції ти знаєш? (Відкрите запитання)

Оцінюються знання українських традицій (Великдень, Різдво, святкування Івана Купала тощо).

2. Чи дотримується твоя родина українських традицій? Яких саме? (Відкрите запитання)

Оцінюється роль сім'ї у збереженні традицій.

Блок 5: Мова

1. Якою мовою ти розмовляєш вдома? (Відкрите запитання)

2. Чому важливо знати українську мову? (Відкрите запитання)

Оцінюється розуміння значення української мови як символу національної ідентичності.

Блок 6: Додаткові запитання (залежно від віку та інтересів дітей)

1. Які українські казки ти знаєш?

2. Хто твої улюблені українські письменники або поети?

3. Які українські пісні ти любиш співати?

4. Які українські страви ти пробував?

Під час аналізу відповідей на запитання, пов'язані з поняттям «Батьківщина», було виявлено, що значна частина учнів не має повного виявлення про це поняття та його значення. Більшість дітей асоціює «Батьківщину» з місцем, де вони народилися, або з їхньою країною, проте детальніше пояснити, що це означає, що вони не можуть.

Наприклад, відповідаючи на запитання «Що для тебе означає слово 'Батьківщина'?', здобувачі освіти позначали: «місце, де я народився», «моя

країна», «моя домівка». Однак багато учнів не хочуть дати більш розгорнутої відповіді. На запитання «Чому важливо любити свою Батьківщину?» учні відповідали: «тому, що тут моя сім'я», «це моя земля», але не всі могли висловити глибше розуміння цього питання.

Аналізуючи знання учнів про Україну, зокрема, відповіді на запитання про символи держави, було показано, що деякі здобувачі початкової освіти знають лише один або два символи, наприклад, прапор і герб, але не можуть назвати гімн. Також, відповідаючи на запитання про українські свята, учні початкових класів часто згадували лише декілька найбільш відомих свят, таких як Різдво або Великдень, проте не можуть детально описати їх значення чи символіку.

Що стосується особистого ставлення до України, більшість учнів висловили любов до своєї країни, зазначаючи, що це їхній дім і місце, де живе їхня родина. Проте, коли йшлося про те, що вони можуть зробити для своєї країни, багато з них не мали чіткого уявлення про це, відповідаючи загальними фразами.

У питаннях щодо українських традицій здобувачі початкової освіти назвали лише кілька традицій, які вони знали, і не завжди могли пояснити, чи дотримується їх родина цих традицій. Дослідження показало, що знання української мови та розуміння її значення також залишаються поверхневими у опитаних учнів.

Загалом, аналіз відповідей показав, що молодші школярі мають обмежені знання про свою Батьківщину, її історію, культуру та мову. Велика частина учнів, зокрема 34,78 % учнів експериментального класу та 38,09 % учнів контрольного класу, не мають повного уявлення про те, що таке «Батьківщина», і чому важливо її любити. Це має місце більш глибокого підходу до патріотичного виховання в школі.

Результати проведення анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів наведено в таблиці 2.3.

Результати досліджень за методикою анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів

№ п/п	Рівень сформованості патріотичних почуттів	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсотки	кількість учнів	відсотки
1.	Високий	4	17,39 %	3	14,28 %
2.	Середній	11	47,82 %	10	47,61 %
3.	Низький	8	34,78 %	8	38,09 %

Результати дослідження для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів представлено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Результати досліджень за методикою анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів в експериментальному класі

Також ми наочно представили результати досліджень за методикою анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів в контрольному класі на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Результати досліджень за методикою анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів в контрольному класі

Приклади відповідей учнів експериментального і контрольного класів наведені в додатку Г.

2. Методика понятійного словника (за Л. Шкретієнко).

Ця методика призначена для розуміння основних понять, пов'язаних з патріотизмом. Ми адаптували дану методику під дидактичну гру «Магічна коробочка». Метою даної методики є виявлення знань молодших школярів щодо основних понять, пов'язаних із патріотизмом.

Процедура виконання: учням пропонується гра, в якій вони по черзі витягують картки з "магічної коробочки". На кожній картці є запитання, пов'язане з певним поняттям, наприклад: «Як ти розумієш слово "Батьківщина"?», «Що для тебе означає "сім'я"?», «Хто такий патріот?», «Що таке "Рідний дім"?». Після того, як учень витягла картку, вона має відповісти на запитання, описавши свої думки або намалювавши те, що вважає правильним. Гра допомагає виявити розуміння дітьми основних патріотичних понять у легкій та інтерактивній формі.

Відповіді на ці запитання дозволяють нам:

- визначити рівень сформованості початкових патріотичних почуттів: Розуміння дитиною свого місця в родині та суспільстві є основою для формування патріотичної свідомості;

- виявити емоційний зв'язок дитини з оточенням: Аналіз відповідей допомагає зрозуміти, які емоції викликають у дитини згадані поняття, наскільки вона відчуває приналежність до своєї родини, дому та країни;

- оцінити рівень соціалізації дитини: Взаємодія з елементами суспільного життя є важливим аспектом розвитку особистості. Дослідження дозволяє зрозуміти, наскільки дитина усвідомлює свою роль у суспільстві та як вона взаємодіє з іншими людьми.

Оцінювання відповідей учасників дослідження проводилося за наступною системою:

- високий рівень (3 бали): Учасник демонструє глибоке розуміння понять «велика Батьківщина», «мала Батьківщина», «рідна країна», «дім», «сім'я». Його відповіді є чіткими, логічними та свідчать про системні знання та уявлення про ці поняття;

- середній рівень (2 бали): Учасник має певні уявлення про досліджувані поняття, але вони не завжди є систематизованими. Можливі деякі розбіжності або неточності у відповідях;

- низький рівень (1 бал): Учасник має обмежені або фрагментарні знання про досліджувані поняття. Його відповіді можуть бути неповними, нечіткими або зовсім відсутніми.

Проаналізувавши емпіричні дані під час проведення гри «Магічна коробочка», в якій учні витягували картки з питаннями про основні патріотичні поняття, були виявлені такі результати: більшість учнів мали певні уявлення про патріотичні поняття, проте не всі відповіді були чіткими і повними. Наприклад, на питання «Як ти розумієш слово 'Батьківщина'?» діти відповідали: «місце, де я народився», «моя країна», «де живе моя сім'я». Такі відповіді свідчать про базове розуміння поняття, проте деякі діти мають труднощі з формулюванням чітких і логічних відповідей.

Після оцінювання відповідей учасників було встановлено:

– високий рівень (3 бали) показали 22% учнів. Вони чітко і логічно визначили поняття, висловили систематизовані знання про «Батьківщину», «рідну країну», «дім» та «сім'ю»;

– середній рівень (2 бали) дали 43% учнів. Їхні відповіді були правильними, але не завжди достатньо повними і систематизованими. Часто спостерігалися неточності або фрагментарність у висловлюваннях;

– низький рівень (1 бал) отримали 35% учнів. Вони продемонстрували обмежені знання та нерозуміння досліджуваних понять. Їхні відповіді були нечіткими або зовсім відсутніми.

Таким чином, результати гри «Магічна коробочка» показали, що учні четвертих класів мають базові знання про патріотичні поняття, але їм необхідно вдосконалювати свої виявлення та навички їхнього застосування.

Результати дослідження за методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко) представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Результати досліджень за методикою понятійного словника
(за Л. Шкрєбтієнко)**

№ п/п	Рівень сформованості патріотичних почуттів	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсотки	кількість учнів	відсотки
1.	Високий	5	21,73 %	4	19,04 %
2.	Середній	10	43,47 %	12	57,14 %
3.	Низький	8	34,78 %	5	23,80 %

Результати дослідження в експериментальному класі за методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко) наочно продемонстровано на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Результати дослідження в експериментальному класі за методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко)

Результати дослідження в контрольному класі за методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко) наочно продемонстровано на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Результати дослідження в контрольному класі за методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко)

За допомогою рис. 2.5. порівняємо результати дослідження в експериментальному та контрольному класах, отримані методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко).

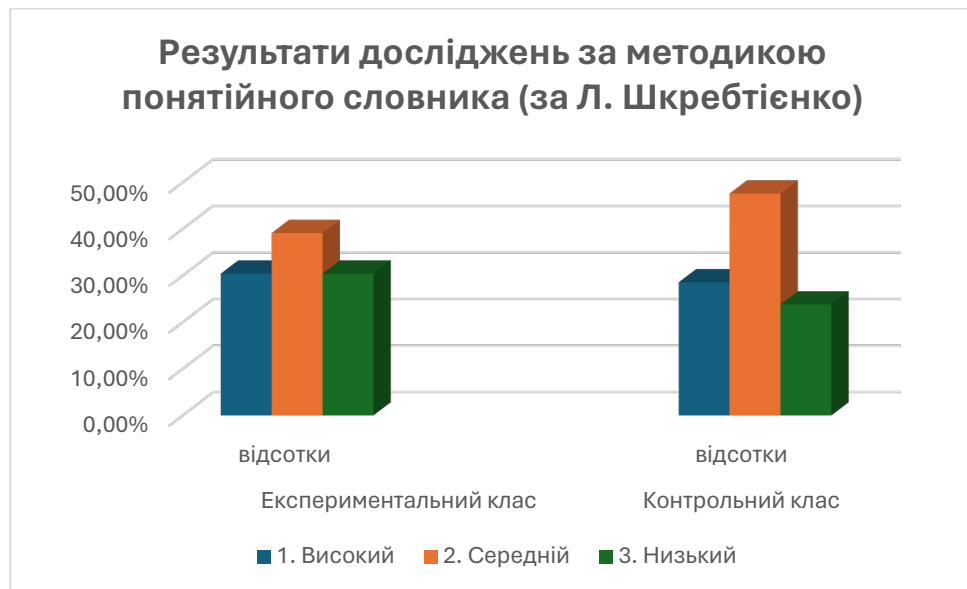

Рис. 2.5. Результати дослідження в експериментальному та контрольному класах за методикою понятійного словника (за Л. Шкрєбтієнко)

3. Інтерактивні завдання для виявлення знань молодших школярів про символи України.

Мета інтерактивних завдань: оцінити рівень знань молодших школярів про державні та народні символи України.

Для проведення дослідження було розроблено два інтерактивних завдання:

- інтерактивне завдання «Державні символи України»: учням пропонувалося серед різних прапорів і гербів вибрати саме українські (також використовувалися прапори і герби великих міст України). Для цього використовувалася презентація PowerPoint.

- інтерактивне завдання «Народні символи країни»: учні сортували картинки, розподіляючи їх на дві групи: символи України та інші зображення. Для створення гри було використано онлайн-сервіс LearningApps.

Оцінювання:

- високий рівень (3 бали): здобувач освіти швидко і правильно виконав всі завдання, демонструючи чітке розуміння державних і народних символів України.

- середній рівень (2 бали): здобувач освіти справився із завданнями, але йому потрібна була невелика допомога або він припустився деяких помилок.

- низький рівень (1 бал): здобувач освіти відчув значні труднощі при виконанні завдань, свідчаючи про недостатнє знання символів України.

Під час проведення інтерактивних завдань «Державні символи України» та «Народні символи країни» було виявлено такі результати:

- у завданні «Державні символи України» молодшим школярам пропонувалося серед різних прапорів і гербів вибрати ті, що належать Україні. Більшість учнів правильно впізнали українські символи, такі як державний прапор і герб, деякі герби і прапори областей та великих міст України. Аналіз результатів показав, що 30,43 % учнів експериментального класу та 28,57 % учнів контрольного класу показали високий рівень знань, швидко та правильно виконали всі завдання без допомоги;

- у завданні «Народні символи країни» молодшим школярам потрібно було сортувати зображення, розподіляючи їх на дві групи: символи України та інші. У цій грі 39,13 % учнів експериментального класу та 47,61 % учнів контрольного класу показали середній рівень знань, справившись із завданням з деякими помилками або з невеликою допомогою;

- 30,43 % учнів експериментального класу та 23,80 % учнів контрольного класу мали низький рівень знань про символи України, відчуваючи значні труднощі при виконанні завдань та потребує суттєвої допомоги.

Таким чином, результати показали, що учні четвертих класів мають базові знання про державні та народні символи України, але їх знання потребують подальшого поглиблення та систематизації.

Результати дослідження рівня знань молодших школярів про символи України представлено у таблиці 2.5.

Результати дослідження рівня знань молодших школярів про символи України

№ п/п	Рівень сформованості патріотичних почуттів	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсотки	кількість учнів	відсотки
1.	Високий	7	30,43 %	6	28,57 %
2.	Середній	9	39,13 %	10	47,61 %
3.	Низький	7	30,43 %	5	23,80 %

Результати дослідження рівня знань учнів експериментального класу про символи України показано на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Результати дослідження рівня знань учнів експериментального класу про символи України

Результати дослідження рівня знань учнів контрольного класу про символи України продемонстровано на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Результати дослідження рівня знань учнів контрольного класу про символи України

За допомогою рис. 2.8. порівняємо результати дослідження в експериментальному та контрольному класах, проведеного за допомогою інтерактивних завдань для виявлення знань молодших школярів про символи України.

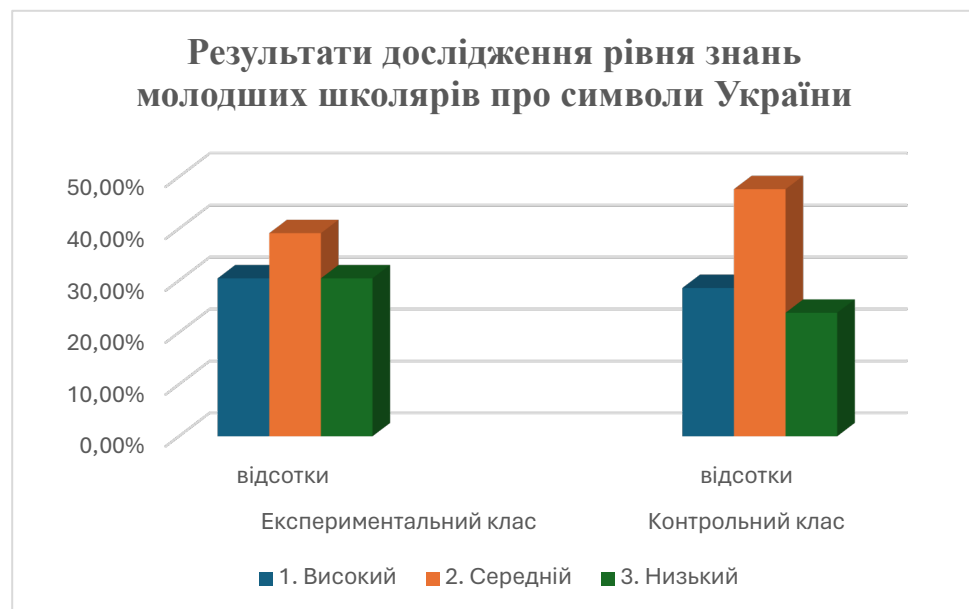

Рис. 2.8. Результати дослідження в експериментальному та контрольному класах за допомогою інтерактивних завдань для виявлення знань молодших школярів про символи України

Отже, узагальнивши дані, отримані за трьома методиками, ми визначили загальний рівень сформованості патріотичних почуттів молодших школярів. Загальні результати, отримані в ході проведення дослідження, наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Рівні сформованості патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти на констатувальному етапі дослідження

№ п/п	Рівень сформованості патріотичних почуттів	Експериментальний клас	Контрольний клас
		відсотки	відсотки
1.	Високий	23,18 %	20,63 %
2.	Середній	43,47 %	50,78 %
3.	Низький	33,33 %	28,56 %

Як показує таблиця 2.6, під час констатувального етапу дослідження високий рівень сформованості патріотичних почуттів виявлено у 23,18% учнів експериментального класу та 20,63% учнів контрольного класу (ці учні демонструють чіткі патріотичні переконання, які впливають на їхні вчинки та вибір; їхні патріотичні почуття стійкі і важко піддаються зміні). Середній рівень показали 43,47% учнів експериментального класу та 50,78% учнів контрольного класу (учні цього рівня мають розуміння важливості патріотизму, але їх переконання можуть бути нестійкими). Низький рівень показали 33,33% учнів експериментального класу та 28,56% учнів контрольного класу (ці учні мають слабе усвідомлення патріотичних почуттів, їхні погляди можуть легко змінюватися під впливом зовнішніх факторів).

Для наочного розуміння рівнів сформованості патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти на констатувальному етапі дослідження у експериментальному і контрольному класах ми створили діаграму (рис.2.9.).

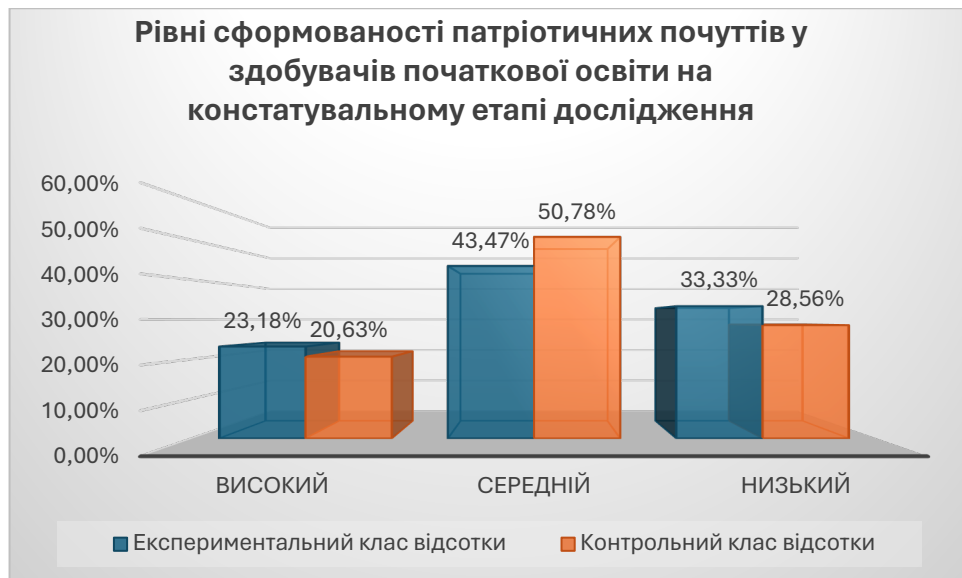

Рис. 2.9. Рівні сформованості патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти на констатувальному етапі дослідження

Отже, рівень сформованості патріотичних почуттів в учнів як експериментального, так і контрольного класів переважно середній та низький. Учні недостатньо усвідомлюють такі поняття, як «патріотизм», «любов до Батьківщини», не можуть обґрунтувати свої почуття та думки щодо національної гордості, їх переконання можуть легко змінюватися під впливом оточення. Патріотичні почуття в учнів сформовані недостатньо, зокрема, високий рівень виявили 23,18% учнів експериментального класу та 20,63% учнів контрольного класу; середній рівень – 43,47% учнів експериментального класу та 50,78% учнів контрольного класу; низький рівень – 33,33% учнів експериментального класу та 28,56% учнів контрольного класу. Необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів засобами проєктної діяльності.

2.3. Експериментальна методика формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності

На другому етапі нашого дослідження був проведений формувальний експеримент, який передбачав виконання таких завдань: розробку методики

формування патріотичних почуттів учнів 4-го класу, спираючись на визначені педагогічні умови в попередньому розділі; реалізація експериментальної методики через застосування проєктної технології для виховання патріотичних почуттів у молодших школярів.

У формувальному етапі експерименту взяли участь учні експериментального 4-А класу, загальною кількістю 23 особи. Їх було активно залучено до проєктної діяльності, що сприяла розвитку патріотичних почуттів. Учні контрольного класу не брали участь у проєктній діяльності; з ними проводилися стандартні заняття відповідно до навчальної програми.

Відповідно до результатів констатувального етапу експерименту та визначених педагогічних умов, формувальний етап експерименту був спрямований на розробку та впровадження методики формування патріотичних почуттів у четвертокласників за допомогою проєктної технології.

Методика включала розвиток активної громадянської позиції, почуття відповідальності за долю своєї країни, любові до Батьківщини, поваги до національних символів і культурних традицій, а також стимулювання інтересу до історії та культури України.

У ході експериментальної роботи було створено, організовано та проведено систему навчальних проєктів для учнів початкової школи, які були спрямовані на всебічне формування патріотичних почуттів.

Ці проєкти сприяли розвитку в учнів любові до Батьківщини, повагу до національних символів, гордості за свою країну та відповідальності за її майбутнє. Завдяки участі в цих проєктах школярі набували цінного досвіду у взаємодії, дослідженні та осмисленні важливих для своєї національної ідентичності.

Процес формування патріотичних почуттів на різних етапах проєктної діяльності подано в таблиці 2.7.

**Формування патріотичних почуттів на різних етапах
проектної діяльності**

Етап	Потенціал у формуванні патріотичних почуттів
Організаційний	Актуалізація інтересу до історії, культури та традицій свого народу, створення мотивації до участі у громадських проєктах, розвиток почуття приналежності до своєї спільноти.
Планування	Розвиток вміння ставити цілі, пов'язані з розвитком своєї країни, планувати спільну діяльність, розподіляти обов'язки, виховання відповідальності за результати спільної роботи.
Розробка та реалізація проєкту	Формування почуття гордості за свою країну через дослідження її історії, культури, традицій, розвиток навичок співпраці, взаємодопомоги, пошуку компромісів.
Підведення підсумків	Розвиток критичного мислення щодо історичних подій, формування поваги до національних героїв, усвідомлення своєї ролі у збереженні культурної спадщини.

Пропонуємо оновлену структуру уроку, яка допоможе ефективно формувати патріотичні почуття та має такі етапи:

1. Повідомлення теми, мети та завдань уроку, мотивація учнів до вивчення теми.
2. Відтворення та розуміння особистих почуттів при ознайомленні з темою уроку (самосвідомість).
3. Сприймання і осмислення, узагальнення і систематизація учнями нових знань по відношенню до інших людей (соціальне розуміння).
4. Самостійне підведення підсумків уроку учнями з елементами саморефлексії (рефлексія).

Пропонуємо розробки проєктів для учнів початкової школи, спрямовані на формування патріотичних почуттів (таблиця 2.8). Вони сприяють глибокому розумінню історії, культури та цінностей нашої країни, формуючи в молодших школярів гордість за свою націю та бажання активно долучатися до життя суспільства.

Проекти для учнів початкової школи, спрямовані на формування патріотичних почуттів

№	Назва проєкту	Мета і зміст проєктної діяльності
1.	Велична історія рідного міста	<p>Тип проєкту: середньої тривалості, творчий, інформаційний.</p> <p>Мета: розвиток творчих здібностей та засвоєння соціального досвіду в процесі дослідження історії рідного міста. Виховання гордості й розширення знань про місто Кривий Ріг, формування соціальної активності, розвиток навичок взаємодії, комунікації.</p> <p>Зміст: проєкт передбачає збір дітьми інформації про місто, в якому вони живуть, про відомих людей, події у минулому, створення проєкту «місто в майбутньому», знаходження віршів, оповідань та легенд про місто Кривий Ріг, проведення екскурсії містом, до музеїв, бібліотек, пам'яток архітектури, створення фотоальбому «вулицями рідного міста», конкурс малюнків «рідне місто».</p> <p>Можливі форми роботи над проєктом: екскурсії, презентації, флешмоб, бесіди, фотоконкурси, конкурси малюнків, вікторини, ігри, зустрічі з відомими людьми.</p>
2.	Українці – велична нація	<p>Тип проєкту: середньої тривалості, інформаційний, пошуковий.</p> <p>Мета: поглибити знання про видатних українців, навчити учнів співпраці з батьками, однолітками, працювати з різними інформаційними джерелами, виховувати патріотизм, гордість за своїх земляків та толерантність у відносинах між учасниками проєкту.</p> <p>Зміст: проєкт передбачає збір дітьми інформації про відомих українців у галузях науки, історії, культури, мистецтва, спорту, презентація їх досягнень, підготовка повідомлень, створення папки славетні українці.</p> <p>Можливі форми роботи над проєктом: екскурсії, випуск фотоконкурсу, презентації, виставки, бесіда, конкурси малюнків, колаж, зустрічі, вікторини.</p>
3.	Допоможемо воїнам	<p>Тип проєкту: середньої тривалості, практично орієнтований.</p> <p>Мета: формування соціальної свідомості, патріотичних почуттів, почуття обов'язку перед Батьківщиною, любові до рідної землі, бажання надавати допомогу та підтримку нашим захисникам.</p> <p>Зміст: пошукова робота, проведення благодійних ярмарок, акцій з метою надання адресної допомоги, поповнення експозиції шкільного музею бойової слави, проведення патріотичних акцій, створення поробок, малюнків, листівок зі словами підтримки та подяки воїнам, зустрічі з волонтерами, екскурсії.</p> <p>Можливі форми роботи над проєктом: благодійні ярмарки, зустрічі, екскурсії, презентації, виставки, бесіди, фотоконкурси, конкурс малюнків.</p>

№	Назва проекту	Мета і зміст проєктної діяльності
4.	Одягни вишиванку – код нації	<p>Тип проєкту: короткотривалий, творчий.</p> <p>Мета: виховання громадської свідомості, правильного уявлення про культуру, побут, звичаї, традиції українського народу, формування соціальної активності, розвиток навичок соціальної взаємодії, комунікації.</p> <p>Зміст: збір інформації про вишиванку, сімейне фольклорне свято «Україна вишивана», підготовка костюмів до свята, презентація «Вишиванка з різних регіонів України», флешмоб «Вишиванка нас об'єднує», створення леп буку.</p> <p>Можливі форми роботи: флешмоб, Challenge, конкурси, фольклорне свято, тематичні виступи, концерти, виставки, фотоконкурси, конкурс малюнків.</p>
5.	Історія моєї рідної школи	<p>Тип проєкту: середньої тривалості, інформаційний.</p> <p>Мета: ознайомлення з історією відкриття та традиціями школи, виховання любові до школи, поваги до її працівників, дбайливого ставлення до майна школи, формування вміння приймати соціальні правила і норми, розвиток навичок взаємодії, поведінки, комунікації.</p> <p>Зміст проєкту: проєкт передбачає збір дітьми матеріалів про традиції школи, її випускників, інтерв'ювання педагогів, працівників школи, зустрічі з видатними випускниками, педагогами-ветеранами, створення об'ємного макету школа майбутнього. Проєкт передбачає роботу на шкільному подвір'ї з метою покращення та забезпечення естетичного її вигляду.</p> <p>Можливі форми роботи: екскурсії, зустрічі, диспути, колаж, виставка макетів, малюнків, фото.</p>
6.	Людяність-джерело життя	<p>Тип проєкту: середньої тривалості, прикладний, інформаційний.</p> <p>Мета: формувати у дітей гуманне ставлення, милосердя, повагу до людей похилого віку, сприяти розвитку основ моральної культури, виховувати моральні та гуманні якості, поважне ставлення до інших, ввічливість, культуру спілкування, здатність до співпереживання, співчуття, підтримки, допомоги.</p> <p>Зміст: проєкт передбачає спілкування та допомогу людям похилого віку та збір інформації для музею школи, проведення благодійних ярмарок, акцій з метою надання адресної допомоги.</p> <p>Можливі форми роботи: благодійні акції, проведення зустрічей з людьми похилого віку, акцій, фотоконкурсів, конкурсів малюнків, концертів, виставок, обговорень, диспутів.</p>

Працюючи над розробкою проблеми формування патріотичних почуттів молодших школярів засобами проєктної діяльності, нами було сформульовано такі методичні рекомендації:

1. Розпочинати роботу над проектом необхідно із чіткого планування майбутньої діяльності, емоційного налаштування та мотивації молодших школярів.

2. Під час здійснення проектної діяльності рекомендовано створювати ситуацію успіху та сприятливий психологічний клімат у колективі.

3. Характерною особливістю методу проектів у початковій школі є активне керівництво вчителя творчим пошуком школярів.

4. Можна пропонувати до виконання учням інформаційні, дослідницькі, суспільно-громадянські та інтегровані проекти, що потребують чітко визначеної мети, завдань, алгоритму роботи. Для цього запропоновано використовувати паспорт проекту, що містить такі елементи: назва, мета та завдання, тип, етапи роботи, склад проектних груп, необхідне обладнання, передбачувані результати та інше.

Подаємо більш детальний опис проектів, за допомогою яких ми формували патріотичні почуття.

Проект «Велична історія рідного міста»

Характеристика проекту:

за складом учасників – колективний (груповий);

за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;

за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – надпредметний;

за тривалістю – середньої тривалості;

за масштабністю – на рівні класу;

за метою і характером проектної діяльності – інформаційно-пошуковий, творчий, прикладний.

1. Підготовчий етап.

Мета: формування уявлення учнів про важливість історії рідного міста, підготовка до дослідницької діяльності.

- Організаційна робота: учитель оголошує тему проєкту та його мету. Учням пропонується обрати підгрупи для роботи (наприклад, групи з дослідження історії, культури, сучасних досягнень міста тощо).

- Розподіл завдань: учитель разом з учнями визначає завдання для кожної групи. Наприклад, одна група збирає інформацію про видатних людей Кривого Рогу, інша – про пам'ятки міста, третя – про важливі історичні події.

2. Дослідницький етап

Мета: збір інформації та матеріалів, які будуть використані у проєкті.

- Збір інформації: учні відвідують бібліотеки, музеї, та інші місця, пов'язані з історією міста. Знайомляться з літературними джерелами, збирають інформацію про визначні місця та події.

- Екскурсії: організація екскурсій до місцевих музеїв, історичних місць, зустрічей з місцевими краєзнавцями або істориками.

- Формування матеріалів: учні збирають знайдені матеріали, записують цікаві факти, створюють замітки, фотографії, малюнки та інші візуальні матеріали для подальшої роботи.

3. Творчий етап

Мета: Створення різних продуктів на основі зібраних матеріалів.

- Проєкт "Місто в майбутньому": учні малюють, ліплять або створюють макети свого бачення майбутнього Кривого Рогу.

- Фотоальбом: Створення фотоальбому "Вулицями рідного міста". Учні фотографують визначні місця, архітектурні пам'ятки, історичні будівлі та укладають їх у тематичний альбом.

- Конкурс малюнків: організація конкурсу "Рідне місто", де учні малюють улюблені місця або символи Кривого Рогу.

- Створення презентацій: групи готують презентації про зібрані матеріали, які включають вірші, оповідання та легенди про місто.

4. Презентаційний етап

Мета: представлення учнівських робіт та підсумкове закріплення знань.

- Захист проєктів: кожна група презентує результати своєї роботи. Відбувається захист проєктів перед класом або запрошеними гостями.

- Флешмоб: організація патріотичного флешмобу, де учні презентують створені плакати, декламують вірші про місто, або виконують пісні, присвячені Кривому Рогу.

- Вікторина: проведення вікторини, де учні відповідають на питання про історію та культуру свого міста, демонструючи засвоєні знання.

- Виставка: організація виставки малюнків і фотоальбомів, створених учнями.

5. Підсумковий етап

Мета: оцінка результатів роботи та закріплення отриманих знань.

- Рефлексія: обговорення з учнями, що нового вони дізналися, які труднощі виникли, що було цікавим і корисним. Учні висловлюють свої враження та думки щодо проєкту.

- Оцінювання: учитель разом з учнями оцінює результати роботи, нагороджує найбільш активних учасників проєкту.

Проект «Українці – велична нація»

Характеристика проєкту:

за складом учасників – колективний (груповий);

за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;

за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – міжпредметний;

за тривалістю – середньої тривалості;

за масштабністю – на рівні класу;

за метою і характером проєктної діяльності – інформаційно-пошуковий, прикладний.

1. Підготовчий етап

Мета: підготовка учнів до роботи над проєктом, мотивація до вивчення історії та культури України.

- Ознайомлення з темою: Вчитель оголошує тему проєкту, розповідає про значення знань про видатних українців для розвитку національної самосвідомості.

- Організація роботи: Учні діляться на групи. Кожна група обирає конкретну галузь для дослідження: наука, культура, спорт, історія. Розподіляються завдання між групами.

2. Дослідницький етап

Мета: Збір інформації про видатних українців у різних галузях.

- Пошук інформації: Учні збирають інформацію про визначних українців, використовуючи книги, енциклопедії, інтернет-ресурси, звертаються до батьків за допомогою.

- Зустрічі та екскурсії: Організуються екскурсії до музеїв, зустрічі з місцевими діячами культури, істориками, спортсменами. Учні можуть брати інтерв'ю у відомих місцевих жителів.

- Підготовка матеріалів: Учні готують презентації, плакати, колажі, короткі доповіді про видатних українців. Кожна група відповідає за певну категорію діячів.

3. Творчий етап

Мета: Створення кінцевого продукту на основі зібраних матеріалів.

- Створення папки «Славетні українці»: Учні збирають усі підготовлені матеріали в одну папку, яка стане колективною роботою класу.

- Презентації: Кожна група презентує свої матеріали іншим учням. Презентації можуть включати розповіді, вірші, малюнки, створені дітьми.

- Конкурс малюнків та фотоконкурс: Організація конкурсу малюнків, де учні зображують видатних українців або їх досягнення, а також фотоконкурсу на тему «Сучасні герої України».

4. Презентаційний етап

Мета: Представлення результатів проєкту перед аудиторією.

- Виставка: Організація виставки малюнків, плакатів і фотоматеріалів, створених учнями. Запрошуються батьки, вчителі та учні інших класів.

- Вікторина: Проведення вікторини на тему «Знамениті українці», де учні відповідають на питання, пов'язані з вивченими матеріалами.

- Флешмоб: Можлива організація флешмобу, де учні декламують вірші або виконують пісні, присвячені Україні та її видатним діячам.

5. Підсумковий етап

Мета: Оцінка результатів та підведення підсумків проєкту.

- Рефлексія: Обговорення учнями своїх вражень від роботи над проєктом. Вчитель підсумовує, що нового учні дізналися, які труднощі виникали, які навички були розвинені.

- Оцінювання: Вчитель разом з учнями оцінює успіхи кожної групи, нагороджує найактивніших учасників, визначає найкращі роботи.

Проєкт «Допоможемо воїнам»

Характеристика проєкту:

за складом учасників – колективний (груповий);

за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;

за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – надпредметний;

за тривалістю – середньої тривалості;

за масштабністю – на рівні школи;

за метою і характером проєктної діяльності – практично орієнтований.

1. Підготовчий етап

Мета: Ознайомлення учнів з метою проєкту та формування мотивації до участі.

- Оголошення теми: Вчитель розповідає учням про важливість підтримки воїнів та формування почуття патріотизму. Відбувається обговорення, як діти можуть допомогти захисникам України.

- Розподіл ролей: Учні діляться на групи, кожна з яких відповідає за певну ділянку роботи: збір матеріалів, організація благодійних акцій, підготовка творчих робіт.

2. Дослідницький етап

Мета: Збір інформації та підготовка до основних заходів.

- Пошукова робота: Учні під керівництвом вчителя та за допомогою батьків збирають інформацію про потреби воїнів, а також про історії героїв-захисників. Вони досліджують, як можна ефективно допомогти та які саме акції та заходи є найбільш потрібними.

- Екскурсії та зустрічі: Організуються екскурсії до шкільного музею бойової слави, де діти знайомляться з експозиціями про воїнів. Проводяться зустрічі з волонтерами, які допомагають військовим на передовій.

3. Творчий та практичний етап

Мета: Реалізація основних заходів проєкту.

- Благодійні ярмарки: Учні організують благодійний ярмарок, на якому продають вироби, створені своїми руками, а також домашню випічку. Виручені кошти спрямовуються на підтримку воїнів.

- Патріотичні акції: Діти разом з вчителем організують патріотичні акції, на яких виготовляють поробки, малюнки, листівки зі словами підтримки для воїнів.

- Поповнення шкільного музею: Група учнів збирає інформацію та матеріали для поповнення експозиції музею бойової слави, яка буде присвячена сучасним героям-захисникам.

4. Презентаційний етап

Мета: Представлення результатів проєкту перед шкільною спільнотою та батьками.

- Презентація та виставка: Організовується виставка робіт, створених учнями в рамках проєкту: листівки, малюнки, поробки. Учні презентують зібрані матеріали, розповідають про хід проєкту та його значення для них.

- Бесіда та підбиття підсумків: Вчитель проводить бесіду з учнями, де обговорюються результати проведеної роботи, її важливість для захисників та суспільства загалом. Учні діляться своїми враженнями та розповідають, що для них означала участь у цьому проєкті.

5. Підсумковий етап

Мета: Оцінка ефективності проєкту та планування наступних кроків.

- Рефлексія: Учні висловлюють свої думки щодо участі в проєкті, обговорюють, як вони можуть продовжити підтримку воїнів.

- Оцінювання: Вчитель оцінює участь кожного учня, враховуючи їхній вклад в реалізацію проєкту, активність та творчий підхід. Нагороджуються найбільш активні учасники.

Проект «Одягни вишиванку – код нації»

Характеристика проєкту:

за складом учасників – колективний (груповий);

за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;

за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – міжпредметний;

за тривалістю – короткотривалий;

за масштабністю – на рівні школи;

за метою і характером проєктної діяльності – творчий.

1. Підготовчий етап

Мета: Ознайомлення учнів з ідеєю проєкту та підготовка до його реалізації.

Оголошення теми: Вчитель розповідає учням про значення вишиванки як символу національної культури, її історичний та культурний контекст. Відбувається обговорення цілей проєкту, учні діляться своїми знаннями про вишиванки.

Розподіл завдань: Вчитель разом з учнями формує групи для виконання різних завдань: збір інформації, підготовка костюмів, організація флешмобу, створення лепбуку.

2. Дослідницький етап

Мета: Збір інформації та підготовка матеріалів для проєкту.

Збір інформації: Учні разом з вчителем та батьками збирають інформацію про вишиванки з різних регіонів України. Вони досліджують

історію, традиції, символіку вишивки, використовуючи книги, інтернет-ресурси, консультації з фахівцями.

Підготовка презентації: Група учнів готує презентацію «Вишиванка з різних регіонів України», в якій розповідає про особливості вишиванок з кожного регіону, символіку орнаментів та кольорів.

3.Творчий етап

Мета: Практична реалізація проєкту.

Фольклорне свято «Україна вишивана»: Учні разом з батьками організують фольклорне свято, де презентують вишиванки, підготовлені костюми, а також розповідають про значення вишивки в українській культурі.

Флешмоб «Вишиванка нас об'єднує»: Учні беруть участь у флешмобі, одягають вишиванки та разом фотографуються, демонструючи єдність і патріотизм.

Створення лепбуку: Окрема група учнів створює лепбук, присвячений вишиванкам. Лепбук містить інформацію про різні види вишиванок, їхні орнаменти та значення. Це допомагає учням систематизувати свої знання та представити їх у творчій формі.

2. Презентаційний етап

Мета: Публічна демонстрація результатів проєкту.

Конкурс малюнків і виставка: Організовується конкурс малюнків на тему «Моя вишиванка», де учні демонструють свої творчі роботи. Кращі малюнки виставляються на виставці у школі.

Презентація проєкту: Під час загальношкільного заходу учні презентують результати своєї роботи: розповідають про дослідження, проведені в рамках проєкту, демонструють лепбук, презентацію та фотографії з флешмобу.

3. Підсумковий етап

Мета: Оцінка успішності проєкту та аналіз його впливу на учнів.

Обговорення результатів: Вчитель проводить підсумкове заняття, на якому учні діляться своїми враженнями від участі в проєкті, обговорюють, що нового вони дізналися про вишиванки та українську культуру.

Оцінка активності: Вчитель оцінює участь кожного учня, враховуючи їхній вклад у проєкт, активність, творчий підхід. Висловлюються подяки найбільш активним учасникам.

Проект «Історія моєї рідної школи»

Характеристика проєкту:

- за складом учасників – колективний (груповий);
- за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;
- за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – монопредметний;
- за тривалістю – середньої тривалості;
- за масштабністю – на рівні школи;
- за метою і характером проєктної діяльності – інформаційний.

1. Підготовчий етап

Мета: Ознайомлення учнів з метою проєкту та формування інтересу до історії своєї школи.

- Обговорення теми: Вчитель розповідає учням про важливість знань історії своєї школи, традицій, видатних випускників та педагогів. Відбувається колективне обговорення того, як учні можуть досліджувати цю тему.

- Розподіл завдань: Учні обирають напрями дослідження (історія відкриття школи, традиції, інтерв'ю з педагогами тощо) і діляться на групи для виконання завдань.

2. Дослідницький етап

Мета: Збір інформації та підготовка матеріалів.

- Збір матеріалів: Учні під керівництвом вчителя збирають інформацію про історію школи, її традиції, відомих випускників та педагогів. Вони досліджують шкільні архіви, фотографії, і працюють з бібліотечними матеріалами.

- Інтерв'ювання: Організуються інтерв'ю з педагогами-ветеранами, працівниками школи та видатними випускниками. Учні готують питання та записують відповіді.

- Екскурсії: Проводяться екскурсії по шкільних коридорах, де учні знайомляться з експозиціями та стендами, що висвітлюють історію школи.

3. Творчий та практичний етап

Мета: Втілення ідей та створення матеріалів, які відображають історію та майбутнє школи.

- Створення макету "Школа майбутнього": Учні працюють над створенням об'ємного макету своєї школи, як вони уявляють її в майбутньому. Вони включають елементи, які підкреслюють традиції школи та їхні ідеї щодо її покращення.

- Робота на шкільному подвір'ї: Учні, за підтримки вчителів, організують заходи для покращення естетичного вигляду шкільного подвір'я, висаджують квіти, розчищають клумби, або беруть участь в інших ініціативах для благоустрою.

- Підготовка виставки: Учні створюють колажі, малюнки та макети, які демонструють історію школи та її майбутнє.

4. Презентаційний етап

Мета: Представлення результатів проєкту.

- Виставка: Організовується виставка матеріалів, зібраних і створених учнями. Вона включає макети, колажі, інтерв'ю та фотографії. Учні презентують свої проєкти перед класом та батьками.

- Диспут: Проводиться диспут на тему значення традицій школи для сучасного учня. Учні обговорюють свої враження від проєкту, діляться знаннями, отриманими в процесі дослідження.

5. Підсумковий етап

Мета: Підведення підсумків проєкту та оцінка роботи учнів.

- Рефлексія: Вчитель організовує обговорення, де учні можуть поділитися своїми враженнями, досвідом і тим, що нового вони дізналися про свою школу.

- Оцінювання: Вчитель оцінює участь кожного учня в проєкті, враховуючи їхній вклад, активність, творчий підхід, співпрацю в групі. Нагороджуються найбільш активні учасники.

Проєкт «*Людяність – джерело життя*»

Характеристика проєкту:

за складом учасників – колективний (груповий);

за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;

за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – надпредметний;

за тривалістю – середньої тривалості;

за масштабністю – на рівні школи;

за метою і характером проєктної діяльності – прикладний, інформаційний.

1. Підготовчий етап

Мета: Вступне ознайомлення з проєктом та мотивація учнів до участі.

- Оголошення теми: Вчитель проводить вступне заняття, під час якого пояснює учням важливість людяності, милосердя та поваги до старших людей. Обговорюються основні завдання проєкту.

- Розподіл ролей: Учні діляться на групи відповідно до їхніх інтересів і здібностей. Кожна група отримує конкретне завдання: організація благодійних заходів, підготовка інформаційних матеріалів для шкільного музею, планування зустрічей зі старшими людьми.

2. Дослідницький етап

Мета: Збір інформації та підготовка до практичних заходів.

- Пошукова робота: Учні разом з вчителем досліджують життя та діяльність відомих людей, які стали прикладами людяності та милосердя.

Збирають інформацію про старших мешканців своєї громади, їхні життєві історії.

- Спілкування зі старшими людьми: Організуються зустрічі зі старшими людьми, де учні можуть поспілкуватися з ними, дізнатися про їхні потреби та запропонувати свою допомогу. Це може бути як допомога в побуті, так і просто дружнє спілкування.

3. Творчий та практичний етап

Мета: Втілення проєкту в життя через різноманітні заходи.

- Благодійні акції: Організація ярмарків та інших заходів, на яких учні збирають кошти для підтримки старших людей. Виручені кошти спрямовуються на адресну допомогу тим, хто цього потребує.

- Допомога людям похилого віку: Учні організують відвідування літніх людей, допомагають їм у повсякденних справах, наприклад, прибирання, покупки, або просто спілкуються, проводячи час разом.

- Підготовка інформаційних матеріалів: Група учнів створює інформаційні матеріали для шкільного музею, присвячені історіям милосердя та людяності.

4. Презентаційний етап

Мета: Підсумкова презентація та підбиття підсумків роботи.

- Виставка та презентація: Організовується виставка фотографій, малюнків та інших матеріалів, створених учнями в рамках проєкту. Учні презентують свої досягнення перед шкільною спільнотою та батьками.

- Звіт про роботу: Кожна група розповідає про виконану роботу, ділиться враженнями від спілкування зі старшими людьми та від реалізації благодійних заходів.

5. Підсумковий етап

Мета: Аналіз результатів проєкту та планування наступних дій.

- Рефлексія: Учні обговорюють, що їм вдалося досягти в рамках проєкту, які висновки вони зробили, що нового вони дізналися про людяність та милосердя.

- Оцінювання: Вчитель оцінює участь учнів у проєкті, відзначає найбільш активних учасників та підсумовує загальний внесок у підтримку старших людей.

Ми провели формувальний етап експерименту, під час якого розробили та впровадили методику формування патріотичних почуттів у четвертокласників за допомогою проєктної технології. У рамках експериментальної роботи було створено, організовано та реалізовано 6 проєктів для учнів початкової школи, за допомогою яких ми формували такі патріотичні якості, як любов до Батьківщини, повага до національних символів, відповідальність за свою країну, активна громадянська позиція та готовність до захисту своєї держави.

Отже, упровадження проєктної діяльності в освітній процес початкової школи сприяло розвитку в учнів патріотичних почуттів, зміцненню їхньої національної свідомості, соціальної активності та відповідальності. Використання проєктної технології дозволило учням усвідомити важливість свідомого ставлення до громадянських обов'язків, важливість конструктивних стосунків у команді, повагу до думки інших, а також навчило їх приймати обґрунтовані рішення в складних ситуаціях і нести за них відповідальність.

2.4. Результати дослідно-експериментальної роботи

На третьому етапі дослідження було проведено контрольний зріз, щоб оцінити ефективність проведеної дослідно-експериментальної роботи. У цьому етапі взяли участь учні як експериментального, так і контрольного класів. Основною метою було визначити, чи змінився рівень сформованості патріотичних почуттів в учнів експериментального класу після участі в експерименті.

На цьому етапі ми провели обробку, аналіз та узагальнення отриманих даних, порівнюючи результати контрольних зрізів та експертних оцінок рівня

патріотичних почуттів у молодших школярів до і після проведення дослідно-експериментальної роботи, і сформувавши відповідні висновки.

Ми використали наступні методики для повторної діагностики патріотичних почуттів у молодших школярів:

1. Вхідне анкетування для визначення початкового рівня сформованості патріотичних почуттів.
2. Методика понятійного словника (за Л. Шкретієнко).
3. Інтерактивні завдання для виявлення знань молодших школярів про символи України.

Узагальнивши результати проведення всіх діагностик, ми занесли їх в таблицю 2.9.

Таблиця 2.9.

Рівні сформованості патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти на контрольному етапі дослідження

№ п/п	Рівень сформованості патріотичних почуттів	Експериментальний клас	Контрольний клас
		відсотки	відсотки
1.	Високий	43,47 %	23,80 %
2.	Середній	43,47 %	52,38 %
3.	Низький	13,04 %	23,80 %

Як показують дані з таблиці 2.9, під час контрольного етапу експерименту високий рівень сформованості патріотичних почуттів виявили 43,47% учнів експериментального класу та 23,80% учнів контрольного класу; середній рівень — 43,47% учнів експериментального класу і 52,38% учнів контрольного класу; низький рівень зафіксовано у 13,04% учнів експериментального класу та 23,80% учнів контрольного класу.

Рівні сформованості патріотичних почуттів в учнів експериментального класу на контрольному етапі дослідження представлено на рис. 2.10.

Рис. 2.10 Рівні сформованості патріотичних почуттів в учнів експериментального класу на контрольному етапі дослідження

З рисунка 2.10 видно, що кількість здобувачів початкової освіти з високим рівнем сформованості патріотичних почуттів зростає. Ми переконалися, що ці учні добре розуміють поняття «патріотизм» і «патріотичні почуття», активно займають позицію патріотів серед однокласників, проявляють стійкий інтерес до історії та культури своєї країни, а також відповідально ставляться до обов'язків, пов'язаних із підтримкою патріотичних ініціатив. Їхні дії і вчинки свідчать про глибоку патріотичну свідомість і сформовані мотиви бути патріотами. Водночас, зменшилася кількість молодших школярів з низьким рівнем сформованості патріотичних почуттів.

Рівні сформованості патріотичних почуттів в учнів контрольного класу на контрольному етапі дослідження показано на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Рівні сформованості патріотичних почуттів в учнів контрольного класу на контрольному етапі дослідження

Як бачимо з рис. 2.11, в учнів контрольного класу значних змін у сформованості патріотичних почуттів не відбулося. Всі показники залишилися на тому ж рівні.

Розподіл здобувачів початкової освіти обох класів за рівнями сформованості патріотичних почуттів під час проведення контрольного етапу експерименту показано на рис. 2.12.

Рис. 2.12. Розподіл здобувачів початкової освіти обох класів за рівнями сформованості патріотичних почуттів на контрольному етапі експерименту

У таблиці 2.10. порівняємо результати констатувального етапу експерименту з результатами контрольного зрізу в експериментальному і контрольному класах.

Таблиця 2.10.

**Порівняння рівнів сформованості патріотичних почуттів
молодших школярів**

№ п/п	Рівень сформованості патріотичних почуттів	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		констатувальний етап	контрольний етап	констатувальний етап	контрольний етап
1.	Високий	23,18 %	43,47 %	20,63 %	23,80 %
2.	Середній	43,47 %	43,47 %	50,78 %	52,38 %
3.	Низький	33,33 %	13,04 %	28,56 %	23,80 %

З порівняльної таблиці видно, що більшість учнів експериментального класу, які на початку дослідження демонстрували менш виражену любов до Батьківщини, після завершення експерименту продемонстрували значне зростання патріотичних почуттів. Ті ж, хто спочатку мав середній рівень патріотизму, досягли високого. У контрольному класі суттєвих змін не спостерігалось. Ці результати свідчать про ефективність розробленої нами методики формування патріотичних почуттів у молодших школярів.

Таким чином, наш експеримент підтвердив гіпотезу про те, що лише за умов створення особливого освітнього середовища та активного використання проєктної діяльності можна успішно розвивати патріотичні почуття у молодших школярів. Ми дійшли висновку, що учні початкової школи з високим рівнем патріотизму більш схильні досягати поставлених цілей, проявляти ініціативу та відповідальність, а також ефективно працювати в команді. Було встановлено, що проєктна діяльність є потужним інструментом для формування патріотичних почуттів. У процесі роботи над проєктами учні не лише поглиблюють знання про свою країну, а й розвивають такі важливі якості як повага до історії та культури свого народу, готовність захищати інтереси Батьківщини, а також почуття відповідальності за її майбутнє.

Висновки до розділу 2

1. Дослідження та аналіз практичного досвіду вчителів початкової школи в Україні свідчать про актуальність використання проєктних технологій для розвитку патріотичних почуттів у молодших учнів. Анкетування педагогів демонструє, що першочерговим завданням у рамках НУШ є формування у школярів глибокого почуття патріотизму. Вчителі визнають проєктну діяльність із застосуванням ІКТ, як таку яку слід активно впроваджувати в освітній процес початкової школи, бо вона є дієвим інструментом для розвитку патріотичних почуттів учнів. Аналіз досвіду показує, що під час роботи над проєктами в учнів формується патріотична свідомість, розвиваються дослідницькі вміння, пов'язані з історією та культурою України, вміння працювати в командах для спільного розвитку рідного краю, а також розширюють свої знання про історичну й культурну спадщину своєї країни.

2. Ми провели дослідження, спрямоване на вивчення ефективності проєктної діяльності у формуванні патріотичних почуттів у молодших школярів. Дослідження складалося з трьох етапів: констатувального (оцінка існуючого рівня патріотизму), формувального (розробка та впровадження спеціальних проєктів для розвитку патріотичних почуттів) та контрольного (аналіз результатів і формулювання висновків).

3. На констатувальному етапі дослідження рівень сформованості патріотичних почуттів в учнів як експериментального, так і контрольного класів був переважно середній та низький. Учні недостатньо усвідомлювали таке поняття, як «патріотизм», «любов до Батьківщини», не могли повністю обґрунтувати свої почуття та думки щодо національної гордості, їх переконання могли легко змінюватися під впливом оточення. Патріотичні почуття у класах були сформовані недостатньо, зокрема, високий рівень виявили 23,18% учнів експериментального класу та 20,63% учнів контрольного класу; середній рівень – 43,47% учнів експериментального класу

та 50,78% учнів контрольного класу; низький рівень – 33,33% учнів експериментального класу та 28,56% учнів контрольного класу.

4. Ми провели формувальний етап експерименту, під час якого розробили та впровадили методику формування патріотичних почуттів у четвертокласників за допомогою проєктної технології. У рамках експериментальної роботи було створено, організовано та реалізовано 6 проєктів для учнів початкової школи, за допомогою яких ми формували такі патріотичні якості, як любов до Батьківщини, повага до національних символів, відповідальність за свою країну, активна громадянська позиція та готовність до захисту своєї держави.

5. Під час контрольного етапу експерименту більшість учнів експериментального класу, які на початку дослідження демонстрували менш виражену любов до Батьківщини, після завершення експерименту продемонстрували значне зростання патріотичних почуттів. Ті ж, хто спочатку мав середній рівень патріотизму, досягли високого. У контрольному класі суттєвих змін не спостерігалось. Ці результати свідчать про ефективність розробленої нами методики формування патріотичних почуттів у молодших школярів.

6. Дослідження показало, що проєктна діяльність є ефективним способом формування патріотичних почуттів у молодших школярів. Працюючи над проєктами, учні не лише здобувають глибокі знання про свою країну, її історію та культуру, а й розвивають активну громадянську позицію. Вони вчаться цінувати свою Батьківщину, готові захищати її інтереси та брати відповідальність за її майбутнє.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши та узагальнивши наукову літературу, провівши дослідно-експериментальну роботу, ми зробили такі висновки:

1. Патріотичне виховання є фундаментальним процесом, який визначає майбутнє нашої держави. Від того, як ми виховуємо молодших школярів, залежить їх готовність захищати свою країну в майбутньому, розвивати її культуру та традиції. Тому теоретичне обґрунтування і практична реалізація патріотичного виховання є одними з найважливіших завдань сучасної освіти та державної політики.

2. Патріотичне виховання глибоко вкорінене в українській філософській думці, де воно завжди розглядалося як ключовий процес для формування національної самосвідомості. Історичні та сучасні дослідження підтверджують, що ефективне виховання патріотизму сприяє формуванню у здобувачів початкової освіти активної громадянської позиції, усвідомлення їхньої ролі в суспільстві та готовності захищати інтереси своєї держави.

3. Аналіз сучасних проблем патріотичного виховання показує, що відсутність системного підходу може призвести до втрати національної ідентичності, неповаги до культурних традицій та духовної деградації молоді. Важливо враховувати історичні та соціальні умови, в яких здійснюється виховання, аби ефективно протидіяти негативним впливам та формувати справжні патріотичні почуття в учнів початкових класів.

4. Проектні технології розглядаються як ефективний інструмент для формування патріотичних почуттів у молодших школярів. Вони сприяють розвитку критичного мислення, творчості, самостійності та соціальної активності учнів. Завдяки участі у проектній діяльності здобувачі початкової освіти мають змогу практично застосовувати отримані знання, досліджувати культурно-історичні традиції, поглиблювати любов до Батьківщини та розвивати почуття відповідальності.

5. Нами було визначено основні педагогічні умови, необхідні для успішного формування патріотичних почуттів за допомогою проєктної діяльності. Серед них: урахування вікових особливостей та індивідуального соціального життєвого досвіду учнів початкової школи; наповнення освітнього процесу національно-патріотичним змістом; забезпечення активної міжособистісної взаємодії всіх учасників проєктної діяльності; суспільна значимість проєктів та її усвідомлення здобувачами початкової освіти.

6. Вивчення досвіду роботи вчителів початкових класів України показало, що проблема використання проєктної технології для формування патріотичних почуттів у молодших школярів є актуальною. Анкетування вчителів підтвердило, що формування в учнів глибокого почуття патріотизму є важливим завданням Нової української школи. Педагоги визнають проєктну технологію як одну з інноваційних, яка повинна впроваджуватися в освітній процес початкової школи для ефективного формування патріотичних почуттів.

7. Наше дослідження, що включало констатувальний, формувальний та контрольний етапи, було спрямоване на оцінку ефективності проєктної діяльності у формуванні патріотичних почуттів у молодших школярів.

8. На констатувальному етапі було виявлено, що рівень сформованості патріотичних почуттів серед учнів був переважно середній або низький. Учні не повністю усвідомлювали поняття «патріотизм» та «любов до Батьківщини», а їхні переконання були нестійкими під впливом оточення. Зокрема, високий рівень виявили 23,18% учнів експериментального класу та 20,63% учнів контрольного класу; середній рівень – 43,47% учнів експериментального класу та 50,78% учнів контрольного класу; низький рівень – 33,33% учнів експериментального класу та 28,56% учнів контрольного класу.

9. Під час формувального етапу ми розробили та впровадили методiku формування патріотичних почуттів через проєктну діяльність, організувавши 6 проєктів, які сприяли розвитку патріотичних якостей, таких як любов до

Батьківщини, повага до національних символів, відповідальність за країну, активна громадянська позиція та готовність до її захисту.

10. Під час контрольного етапу експерименту високий рівень сформованості патріотичних почуттів виявили 43,47% учнів експериментального класу та 23,80% учнів контрольного класу; середній рівень — 43,47% учнів експериментального класу і 52,38% учнів контрольного класу; низький рівень зафіксовано у 13,04% учнів експериментального класу та 23,80% учнів контрольного класу. Отже, більшість учнів експериментального класу, які на початку дослідження демонстрували менш виражену любов до Батьківщини, після завершення експерименту продемонстрували значне зростання патріотичних почуттів. Ті ж, хто спочатку мав середній рівень патріотизму, досягли високого. У контрольному класі суттєвих змін не спостерігалось. Ці результати свідчать про ефективність розробленої нами методики формування патріотичних почуттів у молодших школярів.

11. Дослідження підтвердило, що проектна діяльність є ефективним засобом формування патріотичних почуттів. Працюючи над проектами, учні не лише здобувають глибокі знання про свою країну, її історію та культуру, а й розвивають активну громадянську позицію. Вони вчаться цінувати свою Батьківщину, готові захищати її інтереси та брати відповідальність за її майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрюк С. В. Проектна діяльність у початковій школі: URL : <https://naurok.com.ua/opis-dosvidu-roboti-na-temu-proektna-diyalnist-u-pochatkovih-klasah-122014.html>
2. Алісова Т. Б. Важливо як багато ми даємо, а ще як багато любові ми в це вкладаємо: *Рідна школа*. 2019. №. 3-4. С. 18–21.
3. Архипова С. П. Патріотичне виховання молодших школярів у процесі навчальної діяльності. *Педагогічні науки*. 2020. № 3. С. 45–51.
4. Атаманчук Ю. О. Формування патріотизму в молодших школярів засобами проектної діяльності: теоретичні та методичні основи. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 2021. 240 с.
5. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології тамоделінавчання історії в школі: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 328 с.
6. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Світ виховання*. 2007. № 1 (20). С. 23–34.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: підруч. Київ, 2008. 848 с.
8. Битько В. С., Колісник В. П., Руденко Є. В. Нова грамотність для нового покоління. *Інформаційна грамотність як важлива складова модернізації системи освіти: збірник матеріалів обласної науково-практичної інтернет-конференції (березень 2020 року)*. Черкаси : ЧОІПОПП, 2020. С. 12.
9. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у початковій школі. *Освіта і управління*. 2018. Т. 21. № 4. С. 29–33.
10. Бондар О. М. Патріотичне виховання як педагогічна проблема в сучасній школі. *Педагогічні науки: теорія і практика*. 2019. №4. С. 12–18.
11. Бурова І. В. Формування національно-патріотичних цінностей у молодших школярів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. № 2 (333). С. 78–83.
12. Василенко Л. І. Проектні технології в освітньому процесі початкової школи: досвід впровадження. Харків: Основа, 2020. 156 с.

13. Васильєва О. Г. Проектна діяльність у системі патріотичного виховання. *Початкова школа*. 2019. № 5. С. 15–19.
14. Васютіна Т., Губарєва Д., Осіпова І. Дидактичні можливості змішаного навчання у проектній діяльності учнів 4-го класу. *Початкова школа і сучасність*. 2018. № 7. С. 3–7.
15. Ващенко Г. Завдання національного виховання української молоді: твори. Київ, 2003. Т. 5: Хвороби в галузі національної пам'яті. С. 170–176.
16. Ващенко Г. Хвороби національної пам'яті. Київ: Школяр, 2003. 335 с.
17. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Львів, 1996. 224 с.
18. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. Вид. 3-тє, доопрац. і доповн. Київ: Знання, 2008. 566 с.
19. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. Київ, 2001. 416 с.
20. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл., доп. Київ : Академвидав, 2007. 616 с.
21. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07; Інститут проблем виховання. Київ, 2007. 20 с.
22. Герасименко І. В. Розвиток патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку через проектну діяльність. *Науковий вісник Миколаївського національного університету*. 2022. № 2. С. 39–44.
23. Глуховська Л. М. Формування громадянської свідомості в початковій школі: практичні підходи. *Нові педагогічні технології*. 2021. № 3. С. 23–27.
24. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 258 с.
25. Гончарук Т. В. Формування патріотичних почуттів у процесі проектної діяльності. *Педагогічний вісник*. 2020. № 4. С. 34–39.
26. Гуцан Л. А. Автентична основа трудового виховання молодших школярів. *Початкова школа*. 2004. № 7. С. 53–55.

27. Гуцан Л. А. Виховання в учнів молодшого шкільного віку позитивного ставлення до народних традицій в урочний та позаурочний час. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу»*. Київ: РННЦ «ДІНІТ», 2003. С. 187-191.

28. Демченко С. М. Проектна технологія у вихованні патріотизму у молодших школярів. *Молодий вчений*. 2021. № 10. С. 56-59.

29. Демчук О. Метод проектів як особистісно-зорієнтована технологія розвитку життєвої компетентності. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2011. №2. С. 287–290.

30. Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

31. Довмантович Н. Г. Проектна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 1 (40). С. 92-95.

32. Дорошенко М. В. Використання проектної діяльності для формування національної самосвідомості у молодших школярів. *Проблеми сучасної педагогіки*. 2021. №1. С. 21-27.

33. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

34. Євтушенко А. О. Проектні методи у формуванні патріотичної свідомості учнів початкової школи. *Освіта і виховання*. 2021. №3. С. 33–38.

35. Жуковський В. П. Патріотичне виховання в умовах реформування шкільної освіти: проблеми та перспективи. Київ: Вид-во Логос, 2019. 187 с.

36. Заріцька Н. А. Національно-патріотичне виховання в умовах Нової української школи. *Педагогічні науки*. 2020. № 7. С. 45–50.

37. Іваненко О. В. Формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів засобами проектної діяльності. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2018. № 3. С. 112–117.

38. Іванова С. О. Педагогічні умови формування патріотизму у молодших школярів засобами проектної діяльності. *Педагогічний альманах*. 2022. № 6. С. 45–50.
39. Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-навч. посіб. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 2017. 252 с.
40. Коваленко І. П. Проектна діяльність у патріотичному вихованні: практичні аспекти. *Початкова школа*. 2019. № 2. С. 26–30.
41. Ковальчук Л. В. Формування національних цінностей у молодших школярів через проектну діяльність. *Гуманітарний вісник*. 2020. №7. С. 29–34.
42. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. 2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12>
43. Короленко М. С. Інноваційні підходи до патріотичного виховання учнів початкової школи. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет, 2021. 204 с.
44. Костенко Л. В. Берестечко: історичний роман / авт. післямов. І.Дзюба, В. Панченко. Київ: Либідь, 2010. 232 с.
45. Костенко Л. В. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. Вибрані твори: в 5 т. Рівне: ПП. ДМ. 2006. Т.2: Хрестоматія. С. 180–196.
46. Костюк О. М. Методологічні засади патріотичного виховання молодших школярів. *Педагогічний альманах*. 2020. № 6. С. 12–17.
47. Лазаренко О. А. Методологія патріотичного виховання в початковій школі: проблеми та рішення. *Наукові записки*. 2021. №2. С. 41–46.
48. Лейчук Р. М. Соціальна компетентність учнів до проблеми визначення змісту і структури поняття. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2013. № 2. С. 160–166.
49. Литовченко І. О. Формування національної свідомості учнів у початковій школі. *Гуманітарний вісник*. 2021. № 4. С. 68–72.

50. Мазур О. В. Патріотичне виховання в умовах глобалізації: роль проектної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. №4. С. 19–24.
51. Макаренко А. С. Педагогічні твори: В 8-ми. т. Київ: Педагогіка, 1963. Т.1. 256 с.
52. Матвієнко Т. Г. Патріотичне виховання засобами проектної діяльності: теорія і практика. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2020. 220 с.
53. Мельник С. О. Проектні технології у формуванні патріотизму в початковій школі. *Наукові праці*. 2021. №5. С. 28–34.
54. Мельниченко Н. І. Використання проектної технології у вихованні патріотизму. *Освіта і наука*. 2019. № 5. С. 45–50.
55. Мельничук Л. М. Патріотичне виховання молодших школярів у сучасних умовах. *Вісник педагогічних наук*. 2020. № 3. С. 34–39.
56. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору «Нової української школи», затверджені наказом МОН від 23.03.2018, № 283. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacijshodo-organizaciyi-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoji-shkoli>
57. Михайленко А. В. Роль проектної діяльності у патріотичному вихованні молодших школярів. *Педагогічні інновації*. 2021. №1. С. 15–20.
58. Михальченко Н. В. Патріотична рефлексія як новоутворення молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 2.13. С. 151–155.
59. Нагорна О. В. Формування патріотизму через проектну діяльність: педагогічний аспект. Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2020. 189 с.
60. Нікітюк В. Г. Проектна діяльність як засіб патріотичного виховання у початковій школі. *Шлях освіти*. 2022. №3. С. 27–32.
61. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2019. 206 с.

62. Олійник М. В. Виховання патріотизму у молодших школярів засобами проектної діяльності. *Науковий вісник*. 2019. № 8. С. 67–71.
63. Онопрієнко О. В. Управління проектною діяльністю у молодших школярів. Навчання і виховання учнів 4-го класу: метод. посіб. для вчителів. Київ, 2005. 128 с.
64. Остапенко К. І. Формування патріотичних якостей у молодших школярів: методологічний підхід. *Психолого-педагогічний вісник*. 2021. №4. С. 30–36.
65. Павленко І. М. Використання проектної технології для виховання патріотизму в учнів молодшого шкільного віку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. №7. С. 37–42.
66. Петренко О. В. Роль проектної діяльності у формуванні громадянської компетентності. *Нові педагогічні підходи*. 2021. № 9. С. 22–27.
67. Петрова О. Г. Виховання патріотизму засобами проектної діяльності: нові підходи. *Педагогічні інновації*. 2020. №2. С. 22-27.
68. Проект «Нова українська школа». URL: <https://nus.org.ua/>
69. Психологічний словник/за ред. Н. А. Побірченко. Київ, 2007. 274 с.
70. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. ст. / за ред. М. В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.
71. Романюк Т. В. Патріотичне виховання як складова навчального процесу у початковій школі. *Початкова школа і сучасність*. 2020. № 1. С. 55–59.
72. Руденко Ю. Д. Український патріотизм: виховувати на новому, вищому рівні. *Освіта*. 2014. № 34. С. 10–11.
73. Руденко Л. П. Формування патріотичних почуттів молодших школярів в умовах Нової української школи. *Вісник НУШ*. 2021. №1. С. 11–16.
74. Савченко О. П. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 4. С. 51–64.

75. Савченко О. Я. Громадянська компетентність та патріотичне виховання у початковій школі. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 3. С. 31–35.
76. Савченко В. О. Роль проектної діяльності у формуванні патріотичної свідомості учнів. *Науковий журнал «Освіта»*. 2022. № 6. С. 33–38.
77. Савченко О. Я. Літературна спадщина В. О. Сухомлинського як джерело патріотичного виховання молодших школярів. *Педагогічний пошук*. 2016. № 4. С. 8–13.
78. Сидоренко Т. І. Проектні технології в патріотичному вихованні молодших школярів: теоретичний аспект. *Педагогічний дискурс*. 2021. №8. С. 29–34.
79. Сисоєва С. О. Освіта і особистість у швидко змінному світі. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи*: зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 39–50.
80. Тарасенко І. М. Проектна діяльність у контексті виховання патріотизму. *Освітній простір*. 2021. № 4. С. 47–53.
81. Тарасенко І. М. Використання проектної діяльності у процесі патріотичного виховання дітей. *Наукові записки*. 2022. №3. С. 41–46.
82. Типові освітні програми. URL: <https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-tyrov-i-osvitni-programy-dlya-3-4-klasiv-nush-dokumenty/>
83. Ткаченко Л. В. Формування патріотичних цінностей у молодших школярів: роль проектної діяльності. *Педагогічні студії*. 2021. №5. С. 23–28.
84. Удовиченко О. О. Патріотичне виховання молодших школярів: інноваційні підходи та технології. *Наукові записки ХНПУ*. 2020. №7. С. 35–40.
85. Федорчук М. А. Патріотичне виховання через проектну діяльність у початковій школі. *Освітній процес*. 2021. №9. С. 44–49.
86. Хоменко О. В. Інтеграція проектної діяльності у патріотичне виховання учнів початкових класів. *Педагогічний альманах*. 2020. № 11. С. 37–42.

87. Цимбал Ю. І. Патріотизм як складова виховного процесу в сучасній школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. №4. С. 19–24.

88. Шевченко Л. В. Використання проектної діяльності для розвитку патріотичних почуттів у молодших школярів. *Вісник Черкаського університету*. 2021. № 3. С. 27–29.

89. Шило О. І. Людина Родина Світ для здобувачів освіти 4 класів. URL: <https://olenasiloblogspot.com/>

90. Шкрєбтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: Одеса, 2019. С.20.

91. Янів В. О. Нариси до історії української етнопсихології / упоряд. М. Шафовал. 3-тє вид., стер. Київ: Знання, 2006. 341 с.

92. Яценко Н. О. Використання проектних технологій у патріотичному вихованні. *Молодий вчений*. 2021. № 12. С. 37–41.

93. Brown J. L. Fostering patriotism through project-based learning in elementary schools. *Journal of Educational Psychology*. 2018. 110(3). P. 321–335.

94. Lee H. S. The impact of project-based learning on students' civic engagement and patriotism: A case study. *International Journal of Educational Research*, 2018. 84. P. 123–138.

95. National Council for the Social Studies. *C3 framework for social studies state standards*. 2013. Retrieved from: <https://www.socialstudies.org/c3/>

96. Smith A. K., Johnson D. W. Developing patriotic attitudes in young children through collaborative projects. *Childhood Education*. 2016. 92(2). P. 105–112.

97. UNESCO. *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. 2015. Paris: UNESCO.

Додаток А

АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

1. Що Ви розумієте під поняттям «патріотизм»?
2. Якими патріотичними якостями, на Вашу думку, має володіти учень?
3. Скільки учнів із високим рівнем сформованості патріотичних почуттів навчається у Вашому класі?
4. Чи потрібно формувати патріотичні почуття у кожного здобувача освіти?
5. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування патріотичних почуттів у дитини молодшого шкільного віку?
6. Яка діяльність є найбільш ефективною під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?
7. Які з наведених нижче патріотичних якостей, на Вашу думку, є найважливішими (1 – є найбільш важливою, 5 – є найменш важливою): любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни, відповідальність за спільноту, активна громадянська позиція?
8. Який педагогічний стиль є найбільш ефективним під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?
9. Які засоби, на Вашу думку, є найбільш ефективними для формування патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти?

Додаток Б

ВІДПОВІДІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАПИТАННЯ АНКЕТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

1. Що Ви розумієте під поняттям «патріотизм»?

Ставлення людини до своєї країни та проявляється у певному способі дій та кошикескі суспільних почуттів

2. Якими патріотичними якостями, на Вашу думку, має володіти дитина?

Любов і повага один до одного, до держави та її символів; поваганням культуру та диваї свого народу

3. Скільки учнів із сильними патріотичними почуттями навчається у Вашому класі?

З кожного класу є почуття патріотизму і спатикине тек різке.

4. Чи потрібно формувати патріотичні почуття у кожного здобувача освіти?

Так

5. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування патріотичних почуттів у дитини молодшого шкільного віку?

Суспільство, родина, друзі, інтернет.

6. Яка діяльність є найбільш ефективною під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?

Приклад родини, друзів.

7. Які з наведених нижче патріотичних якостей, на Вашу думку, є найважливішими (1 – є найбільш важливою, 5 – є найменш важливою): любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни, відповідальність за спільноту, активна громадянська позиція?

Я вважаю, що всі наведені патріотичні якості є важливими.

8. Який педагогічний стиль є найбільш ефективним під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?

Залучення учнів до краєвих досліджень світової цивілізації. Також злибка любов до своєї країни свого народу, емоційне вносиння до почуттів інших і вважати.

Які засоби, на Вашу думку, є найбільш ефективними для формування патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти?

Особистий приклад, заохочення, похвалити і оточити за допомогою диалогу, проведення і ураси в дотерах елітно млого-дизинна-башки.

АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

1. Що Ви розумієте під поняттям «патріотизм»?

«Патріотизм» – громадянське почуття любов до Батьківщини, гордість за набагато національної культури, переконання до своєї України.

2. Якими патріотичними якостями, на Вашу думку, має володіти дитина?

захоплення національними цінностями, вірність патріотизму, повага до батьків, своє кароводу, прагненням працьовитість.

3. Скільки учнів із сильними патріотичними почуттями навчається у Вашому класі?

В кожному класі 19 учнів із сильними патріотичними почуттями.

4. Чи потрібно формувати патріотичні почуття у кожного здобувача освіти?

Так, звичайно.

5. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування патріотичних почуттів у дитини молодшого шкільного віку?

Люди до нас це місце народження і зростають людини (умови), місце урочивання; виконання.

6. Яка діяльність є найбільш ефективною під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?

урасти в рідних краях, волонтерство, інтеграція освіти дитини.

7. Які з наведених нижче патріотичних якостей, на Вашу думку, є найважливішими (1 – є найбільш важливою, 5 – є найменш важливою): любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни, відповідальність за спільноту, активна громадянська позиція?

На мою думку, наведені патріотичні якості є всі найважливішими.

8. Який педагогічний стиль є найбільш ефективним під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?

формування любові до рідних крає заохочення уваги на у

9. Які засоби, на Вашу думку, є найбільш ефективними для формування патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти?

Засоби інтеграції освітньої діяльності.

АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

1. Що Ви розумієте під поняттям «патріотизм»?
Патріотизм — це почуття людини, в основі якого любов до Батьківщини, свого народу, мови, культурних надбань
2. Якими патріотичними якостями, на Вашу думку, має володіти дитина?
Любов до своєї країни, національна гордість, повага до культурного та історичного спадку, символів та героїв Батьківщини.
3. Скільки учнів із сильними патріотичними почуттями навчається у Вашому класі?
Важко відповісти
4. Чи потрібно формувати патріотичні почуття у кожного здобувача освіти?
Так, починаючи, насамперед, від любові та поваги до своєї сім'ї, навчального закладу, міста, держави.
5. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування патріотичних почуттів у дитини молодшого шкільного віку?
Виділювання найкращих рис української ментальності

6. Яка діяльність є найбільш ефективною під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?

Квест-гра, ерудит-лото, інтерактивні ігри, свійські твори ігри, перегляд мотиваційних, краєзнавчих відео

7. Які з наведених нижче патріотичних якостей, на Вашу думку, є найважливішими (1 – є найбільш важливою, 5 – є найменш важливою): любов до Батьківщини, повага до національних символів, готовність до захисту країни, відповідальність за спільноту, активна громадянська позиція?

8. Який педагогічний стиль є найбільш ефективним під час формування патріотичних почуттів у молодших школярів?

Стиль дружності та захоплення творчою справою

9. Які засоби, на Вашу думку, є найбільш ефективними для формування патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти?

Вивчення рідної мови, народних традицій, природи рідного краю

Додаток В

**АНКЕТА НА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ
ПОНЯТТЯ «ПАТРІОТИЗМ», ЇХНЬОГО СТАВЛЕННЯ ДО СВОЄЇ
КРАЇНИ, ЗНАННЯ ЇЇ ІСТОРІЇ ТА ТРАДИЦІЙ**

Вікова категорія: Молодші школярі

Формат: Усна або письмова (з використанням малюнків, колажів тощо)

Блок 1: Розуміння поняття "Батьківщина"

1. Що для тебе означає слово "Батьківщина"? (Відповідь малюнком або словами)

Можливі варіанти відповідей: місце, де я народився, моя країна, моя домівка тощо.

12. Чому важливо любити свою Батьківщину? (Відкрите запитання)

Очікувані відповіді: тому що тут моя сім'я, друзі, тут я народився, це моя земля тощо.

Блок 2: Знання про Україну

1. Назви символи України, які ти знаєш. (Відповідь малюнком або словами)

Оцінюється знання прапора, герба, гімну.

2. Розкажи про якесь українське свято, яке тобі подобається. (Відкрите запитання)

Оцінюється знання українських свят, їхня символіка та значення.

13. Хто такі козаки? Чим вони відомі? (Відкрите запитання)

Оцінюються знання про козаків як історичних постатей, їхній внесок в історію України.

Блок 3: Особисте ставлення до України

1. Чи любиш ти свою країну? Чому? (Відкрите запитання)

Оцінюється емоційне ставлення до України.

2. Що ти можеш зробити для своєї країни? (Відкрите запитання)

Оцінюється розуміння своєї ролі в суспільстві, готовність до позитивних дій.

3. Чи хотів би ти більше дізнатися про історію України? Чому?
(Відкрите запитання)

Оцінюється інтерес до історії своєї країни.

Блок 4: Традиції та звичаї

1. Які українські традиції ти знаєш? (Відкрите запитання)

Оцінюються знання українських традицій (Великдень, Різдво, святкування Івана Купала тощо).

2. Чи дотримується твоя родина українських традицій? Яких саме?
(Відкрите запитання)

Оцінюється роль сім'ї у збереженні традицій.

Блок 5: Мова

1. Якою мовою ти розмовляєш вдома? (Відкрите запитання)

2. Чому важливо знати українську мову? (Відкрите запитання)

Оцінюється розуміння значення української мови як символу національної ідентичності.

Блок 6: Додаткові запитання (залежно від віку та інтересів дітей)

1. Які українські казки ти знаєш?

2. Хто твої улюблені українські письменники або поети?

3. Які українські пісні ти любиш співати?

4. Які українські страви ти пробував?

Додаток Г

ВІДПОВІДІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ НА ЗАПИТАННЯ АНКЕТИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ ПОНЯТТЯ «ПАТРІОТИЗМ», ЇХНЬОГО СТАВЛЕННЯ ДО СВОЄЇ КРАЇНИ, ЗНАННЯ ЇЇ ІСТОРІЇ ТА ТРАДИЦІЙ

АНКЕТА

- Прізвище, ім'я, по батькові Масіна Марія
Симоненко
- Що для тебе означає слово "Батьківщина"?
Це рідний дім, місто, де я народився,
живу, відпочиваю разом з родиною
- Чому важливо любити свою Батьківщину?
Потому що це моя рідна земля, де
наш народ, мова, традиції, звичаї.
- Назви символи України, які ти знаєш.
Тризуб, прапор, гімн, кашка
- Розкажи про якесь українське свято, яке тобі подобається.
Відно Христове - 25 грудня (7 січня)
на це свято ми їдимо кашку з
кутима
- Хто такі козаки? Чим вони відомі?
Козаки (вільний військ) - це перші
захисники України.
- Чи любиш ти свою країну? Чому?
Так, я люблю свою країну! Тому що
вона красива, цікава, багата історією, грою.
- Що ти можеш зробити для своєї країни?
Тому вчитися щоб далі робити
країну для України
- Чи хотів би ти більше дізнатися про історію України? Чому?
Так, тому що вона цікава.
- Які українські традиції ти знаєш?

Відзначити Великдень, свято українських свят

- Чи дотримуються твоя родина українських традицій? Яких саме?
На великі Українські свята відходимо
великдень
- Якою мовою ти розмовляєш вдома?
Російською, Українською
- Чому важливо знати українську мову?
Бо це рідна мова

Додаткові запитання:

- Які українські казки ти знаєш?
Золотий лис
- Хто твої улюблені українські письменники або поети?
Леся Українка, Шевченко.
- Які українські пісні ти любиш співати?
Варшавська, Не осуди, мамі-мамів,
Степанія.
- Які українські страви ти пробував?
Вареник з сиром та цибулькою з
панишкою, вареники з картоплею.

АНКЕТА

- Прізвище, ім'я, по батькові Клейменов Євгеній Олександрович
Рабін
- Що для тебе означає слово "Батьківщина"?
Місце де я народився
- Чому важливо любити свою Батьківщину?
Національна ідентичність
- Назви символи України, які ти знаєш.
Герб, прапор, гімн
- Розкажи про якесь українське свято, яке тобі подобається.
Пасха.
- Хто такі козаки? Чим вони відомі?
Вільні воїни, героїчні диваки.
- Чи любиш ти свою країну? Чому?
Так, тому що вона неповторна
- Що ти можеш зробити для своєї країни?
Запам'ятати на ЗСУ
- Чи хотів би ти більше дізнатися про історію України? Чому?
Так це дуже цікаво
- Які українські традиції ти знаєш?

Воскрісся, халодки, пасанки, борщ, козацькі свята.

- Чи дотримуються твоя родина українських традицій? Яких саме?
Борщ, пасанки
- Якою мовою ти розмовляєш вдома?
На російській
- Чому важливо знати українську мову?
Збереження культурної спадщини.

Додаткові запитання:

- Які українські казки ти знаєш?
Котиларошко, Вілка, Кирило Кожум'яка
- Хто твої улюблені українські письменники або поети?
Тарас Шевченко
- Які українські пісні ти любиш співати?
Гімн
- Які українські страви ти пробував?
Борщ, галушки.

АНКЕТА

- Прізвище, ім'я, по батькові Милашська Єлизавета Іванівна
- Що для тебе означає слово "Батьківщина"?
Де ми народилися, де ми живемо - ваємо, де наша сім'я
- Чому важливо любити свою Батьківщину?
Бо це моя батьківна і сім'я
- Назви символи України, які ти знаєш.
Державний т. прапор, герб, гімн
- Розкажи про якесь українське свято, яке тобі подобається.
Новий рік - мені він подобається тому що є подарунки і багато смачних страв
- Хто такі козаки? Чим вони відомі?
Козаки це воїни України, які заснували Запорізьку Січ
- Чи любиш ти свою країну? Чому?
Тому що це моя Батьківщина
- Що ти можеш зробити для своєї країни?
Розвиватися і розвивати свою країну
- Чи хотів би ти більше дізнатися про історію України? Чому?
Так хотіла б щоб знати більше про свою країну
- Які українські традиції ти знаєш?

АНКЕТА

- Прізвище, ім'я, по батькові Васильова Юра Іванівна
- Що для тебе означає слово "Батьківщина"?
Для мене слово Батьківщина означає рідна країна
- Чому важливо любити свою Батьківщину?
Любити свою країну важливо бо ти там народився, там твої рідні діди
- Назви символи України, які ти знаєш.
Камінь, національний одяг, герб, прапор, гімн
- Розкажи про якесь українське свято, яке тобі подобається.
Мені подобається свято Івана Купала
- Хто такі козаки? Чим вони відомі?
Козаки - це воїни що воювали у ті часи. Вони відомі тим що вони перемогли на коні
- Чи любиш ти свою країну? Чому?
Так. Я її люблю за те що це свободна країна у якій ти можеш висловити свою думку
- Що ти можеш зробити для своєї країни?
Я можу розмовляти рідною мовою, читувати її, писати, поважати її
- Чи хотів би ти більше дізнатися про історію України? Чому?
Так. Тому що мені цікаво як вона з'явилася, хто її заснував, що відбувалося раніше
- Які українські традиції ти знаєш?

Співати гімн України, під час різдвяних свят, співати колядки

- Чи дотримується твоя родина українських традицій? Яких саме?
Так нам подобається взяти вишиванки, вони мені сподобалися гімн України
- Якою мовою ти розмовляєш вдома?
Розмовляємо українською іноді маємо українську мову
- Чому важливо знати українську мову?
Бо це моя рідна мова

Додаткові запитання:

- Які українські казки ти знаєш?
Коза - доріг, Катю - сирічка, сонячний блиск
- Хто твої улюблені українські письменники або поети?
Лесь Українка, Тарас Шевченко та Ліна Костенко
- Які українські пісні ти любиш співати?
Дике поле, Тей соком
- Які українські страви ти пробував?
Горіхи, млинці, вареники

На весілля приймають дарувати мило-дари корові. У свято Івана Купала приймають спускати гурт через вогонь

- Чи дотримується твоя родина українських традицій? Яких саме?
Так наша родина дотримується таких українських традицій як різдвяні колядки, вишиванки і страв
- Якою мовою ти розмовляєш вдома?
Вдома ми розмовляємо українською та російською
- Чому важливо знати українську мову?
Українську мову важливо знати бо це твоя рідна мова

Додаткові запитання:

- Які українські казки ти знаєш?
Котигоринка, Василь телесик, Коза - доріг, Пан Коляк
- Хто твої улюблені українські письменники або поети?
Лесь Українка, Дмитро Павличко, Тарас Шевченко, Володимир Соколяк
- Які українські пісні ти любиш співати?
"Ой у лузі червона калина"
- Які українські страви ти пробував?
Борщ, вареники, холодець, салати, удвар, галушки, сирники

Додаток Д
АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

**СВІТ ДИДАКТИКИ:
ДИДАКТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ**

СЕРТИФІКАТ
учасника/ці виданий
Олександрі Ляшенко
Кількість кредитів ЄКТС – 1 (30 год.)
(12 год. – участь у пленарному з'єднанні та дискусійних форумах/стопах;
18 год. – підготовка науково-методичних матеріалів для участі в конференції)

Директор Інституту педагогіки
НАПН України

Олег ТОПУЗОВ

Київ, 29–30 жовтня 2024 року

Реєстраційний номер № 249/2024

СЕРТИФІКАТ
засвідчує участь
Ляшенко Олександрі Володимирівни
у всеукраїнській науково-практичній конференції
«ОСОБИСТІТЬ ТА ОСВІТА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ: ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ
ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ»
8 год., № 000171

22.02.2024 р.
КЗВО «ДАНО» ДОР»
м. Дніпро, Україна

Ректор **Віктор СИЧЕНКО**

